

Les conseqüències de la Guerra de Successió: nous impostos a la Corona d'Aragó, una penalització o un futur impuls per al creixement econòmic?

JOSEP JUAN VIDAL

Universitat de les Illes Balears

Resum

Acabada la Guerra de Successió a la Corona d'Espanya, Felip V va decidir obtenir majors recursos per a la Reial Hisenda per mitjà de la instauració als antics regnes de la Corona d'Aragó de nous impostos que proporcionessin una quantitat equivalent a la que s'hi hauria obtingut en cas d'haver-hi exigint els impostos vigents a la Corona de Castella. Aquest nou sistema fiscal només va ser implantat en els territoris que havien optat per l'austriacisme en el conflicte successori, de manera que la seva introducció no pot ser interpretada sinó com a penalització a uns súbdits rebels al nou sobirà borbònic. Aquestes noves contribucions presentaven la novetat que, per primera vegada a la història, s'implantaren impostos directes, destinats a gravar les propietats dels contribuents, els seus ingressos laborals i els seus guanys mercantils. La introducció es va combinar amb un sistema de quota territorial, que assegurava uns ingressos regulars a la Hisenda. No es va acabar contribuint per la riquesa que cada individu tingués, sinó pel que la Reial Hisenda desitjava recaptar a cada territori. Malgrat el caràcter costós de la nova contribució, la seva congelació posterior durant més de cent anys no va pas impedir el creixement econòmic d'aquestes àrees.

Paraules clau: Política fiscal, finances públiques, Guerra de Successió, Felip V, València, Catalunya, Aragó, Mallorca.

Resumen

Concluida la Guerra de Sucesión a la Corona de España, Felipe V decidió obtener mayores recursos para la Real Hacienda a través de la instauración en los antiguos reinos de la Corona de Aragón de nuevos impuestos que rentaran una cantidad equivalente a la que se hubiera obtenido de haber exigido en ellos impuestos vigentes en la Corona de Castilla. Este nuevo sistema fiscal solo fue implantado en los territorios que habían optado por el austriacismo en el conflicto sucesorio, por lo que su introducción no puede ser interpretada más que como una penalización a unos súbditos rebeldes al nuevo soberano borbónico. Estas nuevas contribuciones fueron novedosas: por primera vez en la historia se implantaron impuestos directos, destinados a gravar las propiedades de los contribuyentes, sus ingresos laborales y sus ganancias mercantiles. La introducción de estos impuestos se combinó con un sistema de cupo territorial que aseguraba unos ingresos regulares a la Hacienda. No se acabó contribuyendo por la riqueza que cada individuo tuviera, sino en función de lo que la Real Hacienda deseaba recaudar de cada territorio. No obstante, a pesar de lo gravosa que fue la introducción de la nueva contribución, su congelación posterior durante más de cien años no impidió el crecimiento económico de estas áreas.

Palabras clave: Política fiscal, finanzas públicas, Guerra de Sucesión, Felipe V, Valencia, Cataluña, Aragón, Mallorca.

Abstract

Once the War of Succession for the Spanish Crown was over, Philip V decided to get more resources for the Exchequer with the establishment of new taxes in the ancient kingdoms of the Crown of Aragon. These were expected to be the equivalent of the amount that he would have obtained if he had demanded them according to current taxes in the Crown of Castile. The new tax system was introduced only in the territories that had chosen the *austriacismo* side during the War of Succession. So, its introduction must be interpreted as a penalty for those who rebelled against the new Bourbon king. These new taxes were novel in that for the first time direct taxes were imposed on the properties of the taxpayers, their income from work, and also their trading profits. The taxes were introduced at the same time as a territorial quota system which ensured a regular income for the State. Far from taxes

being levied according to each individual's wealth, they depended on the amount that Royal Treasury wished to collect from each territory. Nevertheless, although the new tax was burdensome, its subsequent freezing for over a hundred years did not prevent economic growth in these areas.

Keywords: fiscal policy, public finances, War of Succession, Philip V, Valencia, Catalonia, Aragon, Majorca.

Un dels problemes que s'havien plantejat en els cercles polítics de la monarquia espanyola al llarg del segle XVII era el de la insuficiència dels ingressos de la Hisenda Reial per sostenir les nombroses despeses de la monarquia. Aquest problema havia estat objecte de reiterats debats a institucions coetànies de l'època, com ara el Consell de Castella i el d'Hisenda. Per tal de trobar-hi una solució, es van crear unes juntes *ad hoc*. Al mateix temps, diversos autors, coneguts com «els arbitristes», i altres figures il·lustres de la literatura castellana del Segle d'Or també oferien les seves receptes per intentar posar remei als mals que afligien la monarquia. La manca d'ingressos s'atribuïa fonamentalment a dos factors: la falta de mitjans disponibles a la Corona de Castella a causa de la crisi i la despoblació que l'afectaven, i l'escassa recaptació obtinguda als regnes de la Corona d'Aragó. Quevedo va voler recollir en els seus coneguts versos la queixa general dels arbitristes castellans, que es lamentaven que els súbdits d'aquella corona eren els únics que contribuïen a la monarquia:

En Valencia y Aragón
no hay quien tribute un real,
Cataluña y Portugal
son de la misma opinión.
Sólo Castilla y León
y el noble reino andaluz
llevan las cuestas de la cruz.

Católica Majestad
 ten de nosotros piedad
 pues no te sirven los otros
 así como nosotros.

El sistema fiscal que Felip V va heretar dels Àustries era obsolet: es basava exclusivament en impostos indirectes i requeria importants reformes que ja havien intentat escometre funcionaris de la monarquia durant les darreres dècades del Sis-cents, durant el govern del comte d'Oropesa. Una de les grans preocupacions dels Borbons va ser incrementar les rendes de la monarquia mitjançant un control més estricte i una administració més eficient dels ingressos, així com una reestructuració global del sistema fiscal per tal que rendís més a la Corona. Felip V va encarregar a un economista i polític francès, Jean Orry, recomanat pel seu avi, la tasca de reformar la Hisenda de la monarquia espanyola.¹ Orry, nomenat inspector general de finances el 1702, va emprendre la tasca de regularitzar i incrementar la recaptació de tributs mitjançant una millora de l'Administració, una reducció de les despeses i un augment dels ingressos i de les rendes de la Corona.

Els principals ingressos de la monarquia procedien en aquella època de la Corona de Castella i eren les anomenades rendes provincials, que comprenien les alcabales, els *cientos* i els *millones*, als quals seguïen els impostos que gravaven el comerç exterior (duanes, almoixerifats i delmes

1. Anne DUBET, «Administrar los gastos de guerra: Juan Orry y las primeras reformas de Felipe V (1703-1705)», a A. Guimerá i V. Peralta, coords., *El equilibrio de los Imperios: de Utrecht a Trafalgar*, VIII Reunión Científica de la Fundación Española de Historia Moderna, Madrid, 2005, pp. 483-501; Anne DUBET, *Un estadista francés en la España de Felipe V: Juan Orry y las primeras reformas de Felipe V (1701-1706)*, Biblioteca Nueva, Madrid, 2008; Teresa NAVA RODRÍGUEZ, «El poder y su precio: los orígenes de la Secretaría del Despacho de Hacienda (1700-1724)», a J. M. Nieto Soria i M. V. López-Cordón, eds., *Gobernar en tiempos de crisis. Las quiebras dinásticas en el ámbito hispánico (1250-1808)*, Sílex, Madrid, 2008, pp. 109-121; Guillaume HANOTIN, *Jean Orry. Un homme des finances royales entre France et Espagne (1701-1705)*, Universidad de Córdoba, Córdoba, 2009.

de la mar), les regalies (imposts sobre el consum de la sal, el tabac, els naips i el paper segellat), els gravàmens que succionaven a l'Església (terços, delmes, subsidi, excusat i butlla de la croada) i el quint reial sobre les remeses de metalls preciosos importats d'Amèrica. Destaquen, a començament del segle XVIII, la creació d'una junta per administrar les rendes del tabac, el 1701, i la renovació, el 1704, del servei de *millones* a Castella.

L'esclat de la Guerra de Successió a la Corona d'Espanya va comportar, entre altres coses, dificultats financeres per als dos bàndols en contesa. Per a tots els governs participants en el conflicte, era indispensable sanejar les finances i augmentar els ingressos. El desenllaç de la guerra a la Península a partir del 1707 va permetre al Govern de Felip V complir en part un vell somni dels Àustries. Com va posar en relleu Miguel Artola, «el cambio de dinastía no significó modificación relevante ni en la organización de la Hacienda ni en el sistema fiscal hasta el momento en que la victoria de Almansa consolidó a Felipe V en el trono».² Després d'eliminar el sistema institucional dels regnes de València i Aragó, amb els primers decrets de Nova Planta del 1707, als quals seguiren uns anys més tard —1715 i 1716— els de Mallorca i Catalunya, el primer monarca de la Casa de Borbó va modificar el sistema impositiu de tots aquells regnes, en benefici d'una major recaptació per a la Hisenda Reial en una conjuntura específica de guerra. La cort havia intentat en diverses ocasions augmentar la contribució aragonesa a les despeses de la monarquia, amb escassos resultats fins al 1707.

La guerra i el suport dels regnes de la Corona d'Aragó a la causa de l'arxiduc Carles d'Àustria van aportar un nou argument per incrementar les exaccions sobre els habitants d'aquells territoris: el càstig a uns súbdits rebels al seu legítim monarca. El nou règim fiscal pretenia obtenir més ingressos per a la Hisenda de mans d'uns súbdits que van ser qualificats de traïdors: per haver acceptat la deposició del seu monarca legítim, haver proclamat sobirà un altre candidat al tron i, per tal

2. Miguel ARTOLA, *La Hacienda del Antiguo Régimen*, Alianza i Banco de España, Madrid, 1982, p. 224.

d'aconseguir-ho, haver pactat amb potències estrangeres, a més d'oposar-se aferrissadament amb les armes a acatar Felip V; així mateix, el nou sistema apuntava a simplificar la cobrança i l'administració del nou impost. A mesura que Felip V va anar ocupant territoris, va endegar una reforma del dret públic, mitjançant una extensió de la legislació castellana i la sistemàtica abrogació de tot allò que s'hi oposés, al mateix temps que es va proposar augmentar les exaccions fiscals sobre els territoris reconquerits.

Un dels objectius de la reforma tributària era el d'accentuar el control directe del poder de la Corona sobre els habitants dels territoris derrotats de la Corona d'Aragó i obtenir-ne més recursos amb els quals finançar la política i les empreses militars de la monarquia. Els nous impostos responien al principi absolutista segons el qual aquests dimanaven exclusivament de la voluntat del rei i no del consentiment pactat amb unes institucions representatives. Si el rei havia de ser més fort, li calien més recursos i aquests havien de procedir dels ingressos fiscals. Després de la seva victòria a la guerra, la monarquia borbònica va deixar de dependre financerament de les Corts per a la recaptació dels tributs. Des de la baixa edat mitjana, el repartiment de noves contribucions als regnes de la Corona d'Aragó havia exigut la convocatòria de Corts, en les quals es negociava, entre d'altres, i per part dels braços representats, l'aprovació de l'import, el sistema de cobrament i el període de vigència, tot lligant aquesta aprovació amb altres qüestions com ara la resolució dels greuges presentats i l'elaboració de noves disposicions legislatives. A més, la recaptació dels ingressos es trobava en mans d'institucions dels regnes, com ara la Diputació d'Aragó o les generalitats de Catalunya i de València.

Les Corts dels regnes de la Corona d'Aragó es van suprimir i a partir d'aleshores només algunes de les seves ciutats van estar representades a unes Corts de Castella fortament debilitades. Les ciutats castellanes amb vot a les Corts participaven periòdicament en un sorteig per formar part de la comissió de *millones*, un organisme que tenia apartionades les funcions de les diputacions dels regnes de la Corona d'Aragó i que es renovava cada sis anys. A les Corts castellanes de 1712-1713, les vuit ciutats

d'Aragó i de València que hi eren presents van sol·licitar participar en el sorteig per formar part de la nova comissió. Les ciutats de Castella s'hi van oposar al·legant que a la Corona d'Aragó no es pagava l'impost de *millones*.³ Un cop acabada la Guerra de Successió, per a catalans, aragonesos i valencians, el nou model de fiscalitat va significar que, de ser una contribució votada a les Corts com un donatiu al monarca, va esdevenir de sobte un model d'impost en la fixació del qual les Corts no havien participat de cap manera i que havia de ser recaptat per la força de les armes d'un exèrcit d'ocupació. El contrast entre el sistema de fiscalitat tradicional i el nou model va ser descrit, amb referència a Catalunya, per l'intendent José Patiño en la seva memòria per establir el decret de Nova Planta «en todas las edades pasadas ha sido su conato en las Cortes conseguir por ley municipal la remisión de pechos y tributos, de suerte que ninguna cosa sienten tanto como el poder ser cargados con imposiciones y tributos por la sola Real autoridad».⁴ L'aparent modernitat que apareix a les declaracions d'intencions dels instauradors dels nous impostos no pot ocultar una realitat més tangible, que és la que impulsa en tot moment aquest projecte de racionalització i centralització de la Hisenda: la voluntat absolutista de la monarquia.⁵

L'abolició del sistema fiscal tradicional als regnes de la Corona d'Aragó era un punt essencial del programa dels Borbons i va representar un fort càstig polític i econòmic en aquests territoris. Un capítol central d'aquesta reforma va ser la transferència de les hisendes, controlades fins aleshores per institucions representatives com ara les diputacions o les generalitats, cap a una nova estructura administra-

3. Pere MOLAS RIBALTA, «La Corona de Aragón en la Monarquía borbónica», a R. Franch, ed., *La sociedad valenciana tras la abolición de los Fueros*, Institució Alfons el Magnànim, València, 2009, p. 49.

4. Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nación catalana*, Tipografia L'Avenç, Barcelona, 1905, p. 671.

5. Juan PRO, *Estado, geometría y propiedad. Los orígenes del catastro en España (1715-1941)*, Centro de Gestión Catastral y Cooperación Tributaria, Ministerio de Economía y Hacienda, Madrid, 1992, p. 3.

tiva, al capdavant de la qual es van posar uns nous representants del poder central com a responsables d'introduir el sistema fiscal castellà a cada circumscripció: els anomenats intendents.⁶ També havien d'instaurar un nou tribut que fos equivalent en valor a les rendes provincials vigents a l'època a la Corona de Castella. Els contribuents castellans argumentaven de manera victimista que havien suportat històricament una càrrega fiscal superior a la de la Corona d'Aragó, una situació de greuge comparatiu que Felip V va pretendre compensar amb la creació d'unes «contribuciones equivalentes» en aquests regnes que venien a ser comparables a les rendes provincials de Castella. Juntament amb unes rendes generals escampades per tota la monarquia espanyola, haurien de configurar un nou mecanisme tributari que tingués un pes semblant per a tots els regnes, que evités desequilibris i descompensacions entre uns dominis i uns altres, que des de la cort es pretenien unificar «sin la menor diferencia en nada».

6. Henry KAMEN, «El establecimiento de las Intendencias en la administración española», *Hispania*, 24 (1964), pp. 368-395; Joan MERCADER I RIBA, «Un organismo piloto en la monarquía de Felipe V: la Superintendencia de Cataluña», *Hispania*, 26-27 (1966-1967), pp. 382-409, 526-579, 116-157 i 354-376; Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, «La Intendencia de Cataluña en el siglo XVIII», *Cuadernos de Historia anexas a la revista Hispania*, 9 (1978), pp. 39-112; Carmen CORONA MARZOL, «Un centro de experimentación castellano en Valencia: la Superintendencia General de rentas reales», *Estudis*, 13 (1987), pp. 171-200; Carmen CORONA MARZOL, «Historiografía sobre la Intendencia española del siglo XVIII», *Hispania*, 176 (1990), pp. 1207-1218; Fabrice ABBAD; Didier OZANAM, *Les Intendants espagnols du XVIII siècle*, Casa de Velázquez, Madrid, 1992; Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, *La Intendencia de Cataluña en el siglo XVIII*, Santandreu, Barcelona, 1995; Ana María COLL COLL, «La implantación de la Intendencia en Mallorca tras la Guerra de Sucesión. Análisis de la fase inmediata: 1715-1719», a *La Guerra de Sucesión en España y América, X Jornadas de Historia Militar*, Sevilla, 2000, pp. 595-612; Anne DUBET, «Los intendentes y la tentativa de reorganización del control financiero en España, 1718-1720», a G. PÉREZ SARRIÓN, *Más estado y más mercado: absolutismo y economía en la España del siglo XVIII*, Sílex, Madrid, 2011, pp. 103-136.

Si els decrets de Nova Planta tenien com a objectiu «governar con la misma ley» tots els territoris de la monarquia espanyola,⁷ els nous impostos introduïts tenien la pretensió d'homogeneïtzar aquests territoris i obtenir dels súbdits de la Corona d'Aragó una capacitat proporcional de tributs idèntica a la que pagaven els castellans. El Govern borbònic victoriós de la guerra va adoptar entre els seus objectius el programa de l'època olivarista, dels temps dels Àustries, d'imposar als regnes de la Corona d'Aragó una càrrega similar a la que suportaven els contribuents de la Corona de Castella. Amb això, Felip V va voler fer realitat la vella aspiració castellana, de temps del seu besavi, de posar fi a l'adduïda condició de privilegi fiscal de què gaudien els seus súbdits de la Corona d'Aragó.

La victòria militar del 1707 va provocar la imposició immediata als regnes de València i Aragó de totes o part de les rendes provincials castellanques, encara que aquestes no s'arribessin a cobrar com a Castella, a causa de les dificultats de recaptar-les. La seva introducció va generar tal munió d'impediments tècnics i polítics que va acabar sent substituïda per un altre sistema fiscal. El fracàs a València i a Aragó de la introducció del sistema impositiu castellà va implicar que la nova dinastia canviés les seves intencions inicials i que, a partir del 1715, es decidís per instaurar un règim fiscal nou en aquests regnes, que va rebre a cadascun una denominació diferent: *equivalente* a València, *catastro* a Catalunya, *única contribución* o *real contribución* a Aragó i *talla* a Mallorca i Eivissa. Aquests impostos estaven destinats a suplir en aquests territoris les sumes que s'obtenien en concepte de rendes provincials a Castella. Es va pensar aleshores que aquesta seria l'alternativa més favorable per a la Hisenda de la monarquia.

El nou sistema fiscal només es va implantar en els territoris que havien optat políticament per l'austriacisme durant la contesa successòria, raó per la qual la seva introducció només es pot interpretar com una

7. Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *Gobernar con una misma ley. Sobre la Nueva Planta borbónica en Valencia*, Universidad de Alicante, Alacant, 1999.

penalització a uns súbdits declarats rebels al nou sobirà borbònic. Tanmateix, la seva implantació es va aprofitar també per racionalitzar un sistema tributari que exigia reformes inevitables de cara a la seva modernització. Han contribuït a la visió punitiva del sistema la resistència que va generar al pagament de les noves contribucions i l'exageració de les primeres estimacions de la riquesa dels territoris peninsulars de la Corona d'Aragó, especialment de Catalunya, i l'assignació dels primers *cupos*, excessius es miri com es miri, que van generar protestes en contra i que aconseguiren que s'acabessin rebaixant de manera substancial, amb descomptes que, en el cas català, van arribar fins al 40%. Un cop assolits els objectius proposats inicialment, els *cupos* fixats van experimentar pocs canvis al llarg dels cent trenta anys de vigència de l'impost. Això suggereix el predomini d'una actitud rendista per part de la Corona i una manca de preocupació per adaptar els ingressos de la Hisenda a l'evolució real de la població i de la riquesa que van experimentar els diversos territoris on s'havien introduït els nous impostos.

Les formes que adoptarien les noves contribucions equivalents serien —amb lleugeres variants— més o menys iguals als quatre territoris afectats —València, Aragó, Catalunya i les illes de Mallorca i Eivissa—: un impost únic de caràcter directe, que es repartiria entre els contribuents tenint en compte, d'alguna manera, la seva capacitat tributària, és a dir, la seva riquesa i els seus ingressos. Això implicava la necessitat de conèixer sistemàticament els béns que posseïa cada demarcació, cada partit, cada poble, i els ingressos, rendes i propietats de cadascun dels seus individus. L'única resposta possible a aquesta necessitat era una estimació cadastral dels ingressos i de la riquesa de cada circumscripció. Així doncs, Felip V va introduir a la Corona d'Aragó una fiscalitat del tot inèdita a la monarquia espanyola, més racionalitzada, més moderna que la precedent, en la mesura que, en teoria, passava a constituir un gravamen basat en la riquesa real dels contribuents. L'impost constaria de tres parts: real, personal i beneficiat o industrial. La primera gravava la propietat, les terres i les cases de cada propietari. La segona, els salaris i els ingressos procedents del treball personal. I la tercera, els guanys del comerç i de la manufactura.

La introducció d'aquest impost es va combinar amb un sistema de *cupò* que assegurava uns ingressos a la Hisenda Reial, però que a la pràctica va desvirtuar la proporcionalitat en el repartiment de la càrrega contributiva. Al final, s'acabava contribuint no segons la riquesa que tingués cada individu, sinó en funció del que la Hisenda Reial esperava i desitjava recaptar de cadascun dels territoris sotmesos al nou sistema tributari.⁸ Les avaluacions de riquesa només van servir per a repartir dins els territoris la suma exigida per l'impost, en comptes de ser els ingressos de la Hisenda els que es calculesin en funció dels resultats de les avaluacions. No ens trobem, doncs, davant un sistema que, calculant la riquesa a partir d'una avaluació i aplicant un determinat tipus d'interès impositiu, tingués com a objectiu la recaptació d'una determinada quantitat adaptada a les oscil·lacions que experimentés periòdicament el conjunt dels ingressos o béns objecte de tributació. Ans al contrari, la Corona primer establí o fixava el que volia recaptar a cada territori a partir d'unes estimacions, més o menys arbitràries, i després repartia aquesta quantitat entre els diferents contribuents a partir d'uns certs criteris, entre els quals la riquesa o els ingressos que se suposaven a cadascú. De l'arbitrarietat de les primeres estimacions en donen testimoni les resistències al pagament, les protestes i fins i tot l'esclat d'algun motí antifiscal contra el cobrament, com el de Peñíscola del 1715 —l'única població que no va estar mai sota domini austriacista i que va ser recompensada per la seva fidelitat amb la concessió del vot a les Corts de Castella—, que es va saldar amb la fugida del corregidor, la mort del regidor que feia les funcions de batlle major, altres regidors ferits, veïns atacant les autoritats locals, soldats que s'unien als revoltats i alliberament de presos,⁹ a més de les successives rectificacions a la

8. Antoni SEGURA I MAS, «Felipe V y la introducción de la contribución directa en la Corona de Aragón», a *El Catastro en España*, vol. 1, 1714-1906, Lunwerg-Centro de Cooperación Catastral y Cooperación Tributaria, Barcelona-Madrid, 1988, p. 25.

9. Carmen CORONA MARZOL, «Un motín antifiscal en el País Valenciano: el "tumulto" de Peñíscola de 1715», *Millars*, x (1985), pp. 25-37; Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, «Oposición fiscal y reivindicaciones políticas. La revuelta de Peñíscola de 1715»,

baixa dels *cupos* inicialment assignats a cada territori de la Corona d'Aragó.

Sigui com sigui, la introducció del sistema de contribució directa a la Corona d'Aragó va constituir la primera baula històrica d'una important cadena que portaria a un sistema contributiu nou i modern basat en el gravamen sobre la riquesa i, en conseqüència, a la necessitat de conèixer i calcular aquesta riquesa, objectius comuns dels sistemes cadastrals que aniran apareixent progressivament a Europa al llarg dels segles XVIII i XIX. Fins a la reforma liberal de la Hisenda espanyola de Mon, els regnes de la Corona d'Aragó es van regir, a conseqüència de la Nova Planta fiscal establerta per Felip V, per un sistema impositiu diferent del de la Corona de Castella, que cal qualificar de menys arcaic i dotat d'una relativa modernitat. La introducció per part de Felip V d'aquesta nova fiscalitat a la Corona d'Aragó, en una conjuntura de postguerra, va ser un precedent indiscutible de les reformes fiscals que es van generalitzar arreu d'Espanya i en altres països d'Europa a partir de mitjan segle XIX.¹⁰

I. *La reforma fiscal borbònica a València*

Després de la Guerra de Successió, que a València va acabar el 1707, la línia d'actuació fiscal del nou govern borbònic es va concretar en dos camps fonamentals: en primer lloc, la incorporació a la Hisenda Reial de les rendes que fins aleshores percebien institucions que van ser suprimides, com ara la Generalitat o la municipalitat d'algunes ciutats com la de València, i en segon lloc, la configuració d'una fiscalitat nova,

Contrastes. Revista de Historia Moderna, 3-4 (1987-88), pp. 91-103, reproduït a Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *Gobernar con una misma ley*, pp. III-124.

10. Josep JUAN VIDAL, «Las nuevas estructuras de la hacienda borbónica», a A. Alvar, J. Contreras i J. I. Ruiz, eds., *Política y cultura en la Época Moderna (Cambios dinásticos, milenarismos, mesianismos y utopías)*, Universidad de Alcalá, Alcalá de Henares, 2004, pp. 73-74.

que proporcionés nous i alhora majors ingressos a la Hisenda Reial, tot substituint els múltiples impostos que pagaven els contribuents castellans per un de sol, que fos igual —*equivalente*— en valor. A València, després del fracassat intent d'introduir les alcabales castellanques, es va instaurar una contribució fixa, anomenada *equivalente*, que havien de cobrar els municipis. Però els nous ajuntaments van quedar subordinats a la figura institucional de l'intendent, que va ser el vertader cap jeràrquic de tota la recaptació d'imposts. El procés de centralització de la Hisenda borbònica va ser molt fort i sostingut, encarnat en la figura de l'intendent, de qui depenien tots o la major part dels impostos. Les antigues generalitats de la Diputació i el patrimoni reial van passar a dependre d'ell, com també els ingressos municipals de València i d'altres ciutats importants.¹¹ Per organitzar la recaptació, es van dur a terme padrons municipals periòdics de riquesa, amb l'estimació corresponent de les rendes que cada contribuent obtenia per béns seents, ja fossin de propietat o arrendats, pel capital especulatiu i per altres mitjans de producció, pel treball i pels beneficis mercantils o artesans.

Extingida la Generalitat, els seus ingressos van passar a dependre de la Hisenda Reial i a ser administrats per un superintendent i altres funcionaris nomenats pel rei, a partir de l'agost del 1707, de la mateixa manera que el vell patrimoni reial: els dominis i les rendes que el monarca posseïa en el territori. A diferència d'Aragó i de Catalunya, on els ingressos obtinguts pel patrimoni reial es consumien allà mateix i sovint no arribaven a cobrir les despeses que n'originava la percepció, el patrimoni reial valencià generava recursos excedentaris. Un dels millors col·laboradors de Felip V, Melchor de Macanaz, va ser l'home encarregat de reorganitzar la Hisenda valenciana. El superintendent d'Hisenda, Pérez de la Puente, portava «orden de reglarse en todo a la práctica de las leyes de Castilla». El nou sistema fiscal controlat pels agents de la Corona coexistia, però, amb l'antic sistema municipal que subsistia de

11. Luis FERNÁNDEZ SANTANA, «Unas precisiones sobre el equivalente de Valencia», a M. Artola i L. M. Bilbao, eds., *Estudios de Hacienda: de Ensenada a Mon*, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid, 1984, p. 218.

l'època dels Àustries. Dos grups de càrregues impositives van caure aleshores sobre els contribuents valencians: unes de naturalesa municipal i unes altres de naturalesa estatal. Les càrregues de naturalesa municipal eren impostos indirectes que gravaven articles de consum. Tenien un caràcter arcaic i, com que sobrecarregaven gèneres de primera necessitat, originaven una fiscalitat socialment regressiva. Les càrregues de naturalesa estatal eren tributs directes i tenien un caràcter en teoria més modern i progressiu, en particular l'*equivalente*, que a partir del 1715 es va començar a exigir a tot el regne valencià.

L'ocupació militar borbònica va implicar reformes fiscals que van comportar la introducció de tres nous sistemes impositius al Regne de València després d'Almansa: càrregues militars, impostos civils i monopolis reials. La presència d'un exèrcit d'ocupació en el territori, com a conseqüència de la guerra, va comportar la implantació de gravàmens destinats a assegurar la subsistència i l'aprovisionament de la nombrosa guarnició militar que, un cop ocupat el país, hi va haver de residir per assegurar-hi la permanència de l'obediència i el pagament dels impostos a la nova dinastia borbònica, enfront dels residus d'austriacisme. L'*equivalente* està entroncat amb les primeres contribucions establertes a causa de la guerra. El mateix dia que les tropes borbòniques van entrar a la ciutat de València, el 8 de maig de 1707, ja van posar en marxa tot un seguit de mesures de caràcter punitiu. L'intendent general de l'exèrcit, Baltasar Patiño, marquès de Castelar, va exigir immediatament una contribució de 50.000 doblons per tal de fer front a les despeses de guerra. El cronista coetani Miñana ja va testimoniar que «con [...] alta-nería y orgullo se obligaba a los demás pueblos de la provincia a prestar gratuitamente víveres a los soldados ocasionando de ordinario muchos disturbios entre el pueblo y los licenciosos militares. No se alojaba a uno sin que hubiera escándalo, riñas y aun muertas».¹² El 1709, cada veí de la ciutat de València va haver de pagar, en concepte de quaters d'hi-

12. José Manuel MIÑANA, *La Guerra de Sucesión en Valencia (De bello rustico valentino)*, Institución Alfonso el Magnánimo, València, 1985, p. 228.

vern per evitar els allotjaments, set pesos i mig. Per aquest concepte es va recaptar a tot el regne una quantitat propera al mig milió de pesos. Però aquesta contribució va pujar a deu pesos per veí el 1712, i va quedar a decisió de les autoritats la quantitat que havia de pagar cada cap de família en funció de la seva capacitat econòmica.¹³

Els valencians, segons els informadors dels *servidores del rey*, eren revoltosos, la qual cosa exigia un rigorós control militar del territori. El juny del 1715, el capità general de València, el marquès de Villadarias, escrivia al secretari de Guerra, Fernández Durán: «desde que llegué a este país no se ha cobrado un real que no haya sido por la fuerza ocupando en las ejecuciones la mayor parte de la tropa».¹⁴ En el mateix sentit es pronunciava l'intendent Rodrigo Caballero:

[...] los pueblos aun teniendo sobre sí las partidas militares no encuentran modo de satisfacer y abandonan sus casas [...] y aunque estos Señores que mandan las Armas han estado y están prontos en dar los auxilios para las cobranzas siendo cierto que sin las partidas militares no se logra ninguna.¹⁵

El juliol del mateix any 1715, l'intendent Caballero també exposava al secretari Grimaldo que «sin el apremio militar no paga un real ningún pueblo porque aún los mas finos no quieren conocer el justo derecho de conquista para establecer el Rey sus intereses».¹⁶ Un any més tard, el qui havia estat el primer president de la cancelleria valenciana, Pedro de Larreategui, expressava la necessitat de mantenir tropes al regne valencià per evitar conflictes pitjors, atès que «fuera temeridad notoria asegurar a Vuestra Magestad que podía mantenerse la quietud de aquel Reino sin el freno de las tropas».¹⁷ Els *alojamientos* i els *utensi-*

13. Carme PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic i Guerra de Successió. La fi del Regne de València*, Tres i Quatre, València, 2008, 2, pp. 600-601.

14. GIMÉNEZ LÓPEZ, «Oposición fiscal», p. 99.

15. *Ibidem*, p. 92.

16. *Ibidem*, p. 101.

17. Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, «El establecimiento del poder territorial en Valencia tras la Nueva Planta borbónica», *Estudis*, 13 (1988), p. 225.

lios van representar una dura càrrega per a la població valenciana, car se'ls exigien tant prestacions en espècie com aportacions en metàl·lic per a la paga de l'oficialitat, a més de l'allotjament de les tropes en domicilis particulars.¹⁸ L'obligatorietat de donar allotjament i aliments a les tropes va provocar tensions entre la població civil i els militars. A les contribucions en espècie i en metàl·lic es van afegir la requisició de carros i animals de transport destinats a l'exèrcit borbònic que encara continuava combatent a Catalunya.

Quan va tenir lloc la reconquesta borbònica de València, el gravamen dels nous impostos sobre el consum va ser considerable. Són de destacar l'intent d'introduir l'alcabala castellana i la reforma aranzelària de les duanes marítimes. L'alcabala era l'impost que més contribuïa als ingressos de la Corona de Castella. Era una contribució *ad valorem* sobre les transaccions mercantils. A la Corona d'Aragó, l'alcabala havia de ser el mitjà que permetés a la monarquia veure l'increment més important de les seves contribucions. El sistema adoptat va ser com a Castella, el de gravar amb un catorze per cent totes les vendes, compres i permutes. Tanmateix, l'intent d'introduir-la improvisadament ja a partir de l'estiu del 1707 va provocar dificultats i resistències que es van manifestar sobretot en una actitud obstruccionista de les autoritats municipals, que es van fer ressò de les reticències i de l'oposició popular a la recaptació d'aquest gravamen. La sola publicació del ban d'imposició, segons Macanaz, ja va causar un augment de preu de tots els gèneres.¹⁹ L'administració del tribut va ser confiada al superintendent Pérez de la Puente, que va dur a terme una exacció limitada el 1707, per introduir plenament l'impost el 1708. El sistema recaptador consistia a forçar les localitats a abonar forts *encabezamientos*. Només la ciutat de València havia de pagar 160.000 lliures. La quantitat es va considerar

18. Pere VOLTES BOU, *La Guerra de Sucesión en Valencia*, Instituto Valenciano de Estudios Históricos, València, 1964, pp. 97-98.

19. Pilar GARCÍA TROBAT, *El equivalente de alcabalas, un nuevo impuesto en el reino de Valencia durante el siglo XVIII*, Generalitat Valenciana, Conselleria d'Economia i Hisenda, València, 1999, p. 43.

excessiva i es va reduir.²⁰ A cada una de les localitats se li va atribuir una suma global que havia de pagar com a impost i cada municipi havia de decidir el seu propi mètode per reunir la suma exigida.²¹ La passivitat dels funcionaris municipals, els obstacles burocràtics, les protestes pels perjudicis que provocava la cobrança sobre el consum i el comerç, els recursos presentats al Consell d'Hisenda, però sobretot les dificultats tècniques a la pràctica per fer-ne efectiu el cobrament, van impedir que aquest nou impost arrelés i es va adoptar, com a solució alternativa, l'establiment posterior d'una capitació que rendís a la Corona una quantitat equivalent a la que s'hauria obtingut del cobrament de l'alcalala i altres impostos, com ara els *cientos* i els *millones*, que constituïen algunes de les rendes provincials a la Corona de Castella.

El 1708 no es va recaptar el total de l'alcalala i ja es va fer palès que era poc probable que la recaptació de l'impost fos un èxit en anys vinents. Pérez de la Puente va renunciar a fer més *encabezamientos*. L'experiència negativa va obligar la Hisenda Reial a intentar recaptar directament la contribució. Però els ingressos per aquest concepte van ser encara més minsos. No hi ha cap mena de dubte sobre l'oposició generalitzada a pagar-lo. El 1711, el botifler Planes va deixar escrit en el seu diari:

[...] beberían nuestra sangre tal es el odio que han cobrado contra nosotros sin haber dado motivo, pues ni les hemos contristado ni dado en cara con oprobios ni con remoquetes ni tenemos culpa, ni hemos deseado la introducción de las alcabalas, alojamientos, ni otros impuestos ni deseamos las leyes ni usages castellanos.²²

20. Jorge CORREA BALLESTER, *El impuesto del equivalente y la ciudad de Valencia. 1707-1740*, Generalitat Valenciana, Conselleria d'Economia i Hisenda, València, 1986, p. 36.

21. Henry KAMEN, *La Guerra de Sucesión en España. 1700-1715*, Grijalbo, Barcelona, 1974, pp. 351-352.

22. Mariano PESET REIG, «La creación de la Chancillería en Valencia y su reducción a Audiencia en los años de la Nueva Planta», *Estudios de Historia de Valencia*, Universidad de Valencia, 1978, p. 321; Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, «El peligro austracis-

Finalment, es va optar per la supressió de l'alcabala per ordre del 30 de desembre de 1712. El 1713, l'intendent José Pedrajas va observar que «este tributo jamás ha sido bien establecido ni recaudado y en los tres últimos años ha estado descuidado». La fiscalitat va passar a descansar sobre els *cuarteles de invierno*, una quota exigida a cada veí per assegurar el manteniment de les tropes. El quarter d'hivern de cinc mesos exigít al regne el 1714 va significar el principi de l'establiment de l'equivalent.²³ Aquell mateix any, Macanaz va plantejar la conveniència d'introduir en el seu lloc una taxa de capitació que ajuntés tots els impostos. Felip V, el 24 d'abril de 1715, va decretar que «lo que he mandado cobrar en este reino —el de València— no es repartimiento de cuarteles, ni se ha de dar este nombre, sino equivalente de alcabalas, cientos y millones que se pagan en Castilla». Es tractava, doncs, de fer efectiva al regne valencià, gràcies a la victòria militar obtinguda a la guerra, la reforma fiscal que, a les acaballes del segle XVII, no havia pogut dur a terme el marquès de Los Vélez durant el Govern d'Oropesa a la Corona de Castella.

D'altra banda, la unificació dels aranzels duaners decretada el gener del 1708 va comportar una homogeneïtzació de les tarifes que gravaven el comerç marítim, en unificar-les en un 15% sobre el valor de tots els gèneres que s'introduïssin per via marítima o sortissin a la mar en tota la monarquia espanyola. A això s'havia d'afegir, en el cas valencià, el gravamen del 7,5% que es cobrava en l'època foral i que, des del 1678, era controlat per la Hisenda Reial, amb el resultat que a partir d'ara les mercaderies quedaven gravades amb un 22,5%. Això va provocar protestes per part dels mercaders, aclaparats per una sobrecàrrega fiscal. Comerciants estrangers establerts a Alacant van amenaçar amb aban-

ta en tierras valencianas tras la Guerra de Sucesión», a GIMÉNEZ LÓPEZ, *Gobernar con una misma ley*, p. 81.

23. CORREA BALLESTER, *El impuesto del equivalente*, p. 91; GARCÍA TROBAT, *El equivalente de alcabalas*, p. 184.

donar la ciutat i traslladar-se a Cartagena.²⁴ Això es va intentar evitar amb la Reial cèdula del 28 d'agost de 1711, que va rebaixar del 22,5% al 15% l'impost duaner que es va distribuir posteriorment per meitats —d'un 7,5% cada una— entre les hisendes reial i municipal.

Després de la Nova Planta, van desaparèixer els ports secs i les barreres duaneres que havien existit fins aleshores entre els regnes de la Corona d'Aragó i la Corona de Castella, a petició de la ciutat de València, acceptada pel rei mitjançant decret aprovat inicialment el 1708, reiterat el 1711 i confirmat el 1714. Aquest decret va crear una de les condicions bàsiques i indispensables per a una major circulació de mercaderies entre la Corona d'Aragó i la de Castella, així com la integració d'àmbits econòmics, fins aleshores separats, en un mercat nacional més unificat. Es va dibuixar un nou mapa duaner espanyol.²⁵ La sederia valenciana va ser un dels sectors que va resultar més beneficiat per l'eliminació de les barreres duaneres.²⁶

Entre els monopolis reials van destacar la renda del tabac, l'impost del paper segellat i la renda de la sal. L'impost del paper segellat introduït a València a partir de l'agost del 1707, al mateix temps que l'alcalala, no va tenir gaire incidència sobre el mercat i les rendes que va generar no foren importants. Força més transcendència va tenir l'estanc del tabac, la productivitat del qual va ser tan intensa que el 1725 va quedar constituït com la segona font d'ingressos de la Hisenda Reial, darrere l'equivalent i amb una aportació superior a la de duanes.²⁷ La renda de la sal sí que va tenir incidència sobre el consum.

24. Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *Alicante en el siglo XVIII. Economía de una ciudad portuaria en el antiguo régimen*, Institución Alfonso el Magnánimo, València, 1981, pp. 223-224.

25. José MUÑOZ PÉREZ, «Mapa aduanero del siglo XVIII español», *Estudios Geográficos*, 16 (1955), pp. 747-797.

26. Ricardo FRANCH BENAVENT, «Fiscalidad y manufacturas en la Valencia de Felipe V», *Revista de Historia Moderna*, 20 (2002), p. 424.

27. Ricardo FRANCH BENAVENT, «La nueva fiscalidad implantada en los territorios de la Corona de Aragón tras la abolición del régimen foral: una aproximación desde la perspectiva valenciana», *Norba. Revista de Historia*, 16 (1996-2003), p. 529.

L'abolició del sistema foral no va implicar, però, la immediata supressió dels drets percebuts per les antigues diputacions. La Hisenda Reial en va assumir la recaptació, la qual cosa va significar que la població havia d'abonar, a més dels nous impostos que es van anar introduint, els vells que percebien les extingides institucions forals. Només a partir del 1718 se'n van començar a suprimir alguns, com el del *tall*, que gravava la compravenda de teixits en un 5%. Aquesta abolició va incidir favorablement sobre la producció manufacturera valenciana, ja que beneficiava els fabricants i els artesans.

2. *La introducció de l'equivalent*

La reorganització del sistema tributari duta a terme per Felip V en els territoris que fins aleshores havien estat de la Corona d'Aragó s'ha d'entendre dins el marc de la reforma fiscal i d'una major sistematització administrativa que, per tal d'aconseguir una recaptació més gran, hi va posar en marxa la nova dinastia. Es va intentar substituir la pluralitat de rendes amb un impost únic, que gravés directament la propietat i les rendes de cada contribuent, i se'n va fer un primer assaig a València a partir del 1715. L'equivalent era una contribució estatal de quota fixa establerta en substitució de les rendes provincials exigides a Castella. La implantació de l'equivalent va ser la innovació fiscal de més gran abast de totes les que va executar l'Administració borbònica al Regne de València. L'equivalent va ser l'impost més important que els valencians van haver de pagar a la Hisenda Reial des de la Nova Planta fins a la reforma tributària de Mon del 1845. El seu objectiu, inèdit fins aleshores en la monarquia espanyola, era introduir un impost únic que fes possible el cobrament puntual i sistemàtic en territori valencià de quantitats semblants a les que es percebien per l'aplicació de les rendes provincials castelleses. Va ser un impost pilot per al plantejament futur de la contribució única a tots els altres regnes de la monarquia. Va constituir un primer assaig, o una anticipació, de l'*impuesto único* que el marquès de la Ensenada va intentar introduir a mitjan segle XVIII a Castella.

L'equivalent va quedar configurat com un impost amb el qual s'intentava recaptar al Regne de València una quantitat alçada o un *cupo* assenyalat pel monarca, per tal que aquell regne contribuís en la mateixa mesura que Castella amb les alcabales, els *cientos* i els *millones*.²⁸ La contribució, el volum de la qual es fixava anualment a Madrid, va ser imposada a cada governació, ciutat, vila o lloc pels intendants, previ consentiment del Consell d'Hisenda. Tot i que es va començar a gestar el 1714, no es va començar a cobrar fins al 1715. Des de la seva implantació no va ser un impost ben definit. Per al 1715, la quota fixada per al conjunt del regne va ser de 800.000 pesos.²⁹ Fou la seva quota màxima. Va ser, doncs, un impost *de cupo*, és a dir, un impost per al qual la Hisenda Reial fixava una quantitat global a recaptar, i que es va mantenir, a grans trets, amb independència de l'evolució demogràfica i de les fluctuacions de la riquesa al llarg dels anys, encara que variés inicialment la suma exigida. Amb això, la Hisenda pretenia assegurar-se un nivell de recaptació regular, independentment de quin fos el volum de la població i els béns reals de cada territori, poble o veí. Es renunciava així a l'impost *de quota*, és a dir, aquell que s'hauria recaptat en forma d'un percentatge determinat de la riquesa imposable, més a to amb la idea d'un repartiment proporcional a la renda dels contribuents, però més insegur per a les arquees reials. El nou impost va ser, de bon començament, un impost discriminatori. El repartiment de l'equivalent es va fer per pobles, per municipis, tot assignant-los una quantitat considerada proporcional a la seva riquesa i a la seva població. En aquest sentit, va ser un impost directe que volia repartir un *cupo* prefixat entre els habitants del regne en proporció a les seves rendes. Cal pensar que la seva introducció es va dur a terme en una conjuntura de desestructuració econòmica causada, en part, per la guerra a l'antic regne valencià. A la plaga de llagosta del 1708 va seguir l'escassa collita de blat del bienni 1708-1709 i la sequera de 1711-1712. A partir del 1708, la fam i la misèria

28. GARCÍA TROBAT, *El equivalente de alcabalas*, p. 46.

29. Jorge Luis ROMEU LLORACH, *El sistema fiscal valenciano (1715-1823)*, Vinaròs, 1981, p. 29; GARCÍA TROBAT, *El equivalente de alcabalas*, pp. 184 i 346-362.

van configurar una sinistra simbiosi que fins al 1713 va deixar sentir els seus funests efectes a àmplies zones del territori valencià.³⁰

El sistema de cobrança va ser el del repartiment per part de la intenció del regne d'uns *cupos* assignats a cada corregiment. Cada corregiment distribuïa al seu torn les quantitats amb què havia de contribuir cada ciutat, vila o lloc. La comunicació als ajuntaments de la quantitat que els pertocava incloïa unes instruccions sobre com fer el repartiment *a la menuda* entre els veïns. Per a aquest repartiment a la menuda, les autoritats locals havien d'elaborar un veïnatge que inclogués tots els caps de família, tant els aveïnats com els no aveïnats, que fossin propietaris de béns rústics i urbans en el seu terme municipal.

Però algunes poblacions van ser autoritzades a aconseguir el *cupo* per mitjans diferents. La ciutat de València es va acollir a la possibilitat establerta a la Reial ordre del 25 d'agost de 1715 de recaptar-lo de l'equivalent mitjançant l'establiment de drets cobrats per via d'alcabales sobre les mercaderies introduïdes a la ciutat per les seves portes. D'aquests drets, en treia unes 60.000 lliures, i la resta —entre 30.000 i 48.000 lliures— del que li pertocava contribuir l'havia d'obtenir mitjançant repartiments. La ciutat de València va ser l'únic lloc on el gruix de l'equivalent no es repartia, sinó que es recaptava mitjançant un impost indirecte sobre les mercaderies que entraven a la ciutat per a la venda,³¹ un sistema que es va estendre més tard a Madrid i a altres grans ciutats. Els gravàmens estipulats eren molt diversos i oscil·laven entre el tres i el deu per cent, i no afectaven totes les mercaderies.³² A partir del 1729, la capital

30. Carme PÉREZ APARICIO, «El austracismo en Valencia: un nuevo intento de sublevación en 1710», *Estudios*, 4 (1975), pp. 184-185; José Miguel PALOP RAMOS, *Hambre y lucha antifeudal. Las crisis de subsistencias en Valencia (siglo XVIII)*, Siglo XXI, Madrid, 1977, pp. 73-79; Armando ALBEROLA ROMÀ, «Adversidades meteorológicas y protesta popular: una aproximación a los problemas del campo valenciano durante el siglo XVIII», a Franch, ed., *La sociedad valenciana*, p. 198; PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic i Guerra de Successió*, 2, pp. 634 i 638.

31. CORREA BALLESTER, *El impuesto del equivalente*, pp. 65-67.

32. FRANCH BENAVENT, «Fiscalidad y manufacturas», pp. 430-431.

valenciana va reeixir a eliminar els repartiments i a cobrar tota la quantitat, i més, a les portes de la ciutat. Va ser l'anomenada renda del 8% que gravava totes les mercaderies que entraven per terra a la ciutat. El pa en va quedar exempt i la seda només pagava el 4%.³³ És així com la contribució directa va donar pas a una imposició indirecta que gravava la circulació de mercaderies i el consum.

Això va beneficiar l'aristocràcia i els mercaders que habitaven a la ciutat, ja que només es van veure afectats en una part mínima per aquests drets sobre el consum. No pagava el qui més tenia, sinó que tothom pagava pel consum, independentment de la capacitat adquisitiva de cadascú. L'estament eclesiàstic en va quedar exempt. La ciutat de València, a la qual en principi se li va exigir un 15% de la contribució total del regne, va acabar suportant més del 20% del total assignat en concepte d'equivalent a l'antic regne, la qual cosa va gravitar sobre la vida econòmica de la ciutat. València va recórrer en súplica al monarca en dos memorials, pel pes excessiu que representava la quantitat que se li atribuïa.³⁴

Quant als repartiments, els criteris aplicats havien de ser sobre la base de les rendes percebudes per béns seents, pel salari o els guanys del treball personal i, finalment, pels *tratos* i *granjerías*: les rendes derivades de la propietat rústica, urbana i de capital especulatiu; les rendes derivades del treball personal, incloent-hi els mitjans de producció capaços de generar beneficis, i, finalment, els guanys derivats de les transaccions comercials, tant a l'engròs com a la menuda.

Pel primer concepte, en teoria ningú no estava exempt de contribuir, llevat dels eclesiàstics fins al Concordat del 1737. Els veïns estaven obligats a presentar una declaració en la qual havien de consignar tant els béns seents com tots els efectes productius. La no-presentació

33. CORREA BALLESTER, *El impuesto del equivalente*, pp. 78-84.

34. Mariano PESET REIG, «La representación de la ciudad de Valencia en las Cortes de 1709», *Anuario de Historia del Derecho Español*, 38 (1968), pp. 607-628; Mariano PESET REIG, «Notas sobre la abolición de los fueros de Valencia» *Anuario de Historia del Derecho Español*, 42 (1972), p. 692.

d'aquesta declaració pressuposava una sanció econòmica, com també una multa per cada finca omesa. Els propietaris de terres cedides en arrendament havien de tributar amb un 8% sobre l'import de l'arrendament, un percentatge que no era igual que el que gravava els propietaris que administraven directament les seves terres, que era del 12%. Aquesta diferència afavoria sobretot els terratinents que tenien arrendades les seves hisendes. Els propietaris de censos i finques urbanes havien de pagar un 10% dels beneficis que es calculava que els proporcionaven. L'aristocràcia teòricament havia de contribuir sense excepció a l'equivalent, però la realitat va ser molt diferent: no hi va contribuir fins molt més tard, es va beneficiar de considerables rebaixes i va aconseguir que no li comptabilitzessin els ingressos de naturalesa senyorial, amb la qual cosa la noblesa més adinerada es va escapolir de l'impost.³⁵ Les rendes senyorials del ducat de Gandia equivalien a desenes de milers de lliures, però el duc no pagava l'equivalent, perquè els orígens d'aquestes rendes eren en gran part dominicals, com ara cànons emfitèutics que cobrava per les terres assignades als seus vassalls, lluïsmes per vendes i transmissions, i monopolis. Tots aquests ingressos no pagaven l'equivalent. Van quedar exempts de tributar. Eren els propietaris emfiteutes els qui estaven obligats a pagar-lo. Els senyorius havien de tributar, però no els senyors. En la comptabilitat del duc de Gandia no serà fins a mitjan segle, concretament fins al 1748, que farà la seva aparició l'impost de l'equivalent.³⁶ La monarquia tenia tendència a no gravar els senyors. Alguns, per tal d'eximir-se del pagament de l'impost, no van tenir cap empatx a qualificar de dominicals els ingressos per arrendament de cases, alqueries, horts o pastures de plena propietat, com també els interessos dels censals que tenien concedits a tercers,

35. Jorge Antonio CATALÁ SANZ, *Rentas y patrimonios de la nobleza valenciana en el siglo XVIII*, Siglo XXI, Madrid, 1995, pp. 278-279.

36. Isabel MORANT DEUSA, *El declive del señorío. Los dominios del ducado de Gandía 1705-1837*, Institució Alfons el Magnànim, Diputació de València, València, 1984, pp. 104-107.

encara que no fossin de naturalesa senyorial.³⁷ D'altra banda, a les instruccions del 1725 s'advertia als ajuntaments que extremessin la vigilància sobre les donacions de seglars a familiars religiosos, ja que sovint amb això no feien més que encobrir una cessió fraudulenta de béns per eludir impostos.³⁸

El gravamen sobre el repartiment del treball personal —anomenat *utilidades*— obeïa a criteris poc uniformes, que per regla general fixaven els encarregats de fer el repartiment a cada localitat. Als jornalers, pescadors i mariners d'Alacant se'ls calculava una base imposable multiplicant el seu salari diari per un nombre determinat de dies, resultat de sostreure dels 365 dies de l'any les festes i diumenges i una cinquena part dels dies feiners. Sobre aquesta xifra s'aplicava un percentatge que no havia d'ultrapassar el 8% de la base imposable considerada. Als gremis, se'ls assignava la quantitat que havia de pagar cada mestre agremiat, que s'acordava a les juntes dels oficis i que normalment guardava relació amb els seus guanys. Als oficials del gremi, se'ls regulava la quota d'acord amb el jornal guanyat durant 180 dies anuals, mentre que als jornalers de camp se'ls assignaven 120 dies de jornal. Aquest gravamen sobre el treball personal requeria de ple sobre l'estat pla.

El repartiment sobre el comerç era el capítol més important del total recaptat per la Hisenda Reial. L'equivalent es recaptava recarregant un 14% sobre tot allò que es vengués, llevat del pa. La incidència sobre el preu de venda d'articles de gran consum entre les classes populars era, doncs, important. Es gravaven articles de primera necessitat com el vi, l'oli, el vinagre, el peix o la carn. El gravamen sobre el comerç va arribar a ser important en alguns indrets com la ciutat d'Alacant, on va arribar a constituir, en la dècada dels quaranta, el 75% del total de l'impost exigít. La política de fer recaure sobre el comerç la part més gran del *cupo* de l'equivalent per tal d'eximir els hisendats, els artistes i

37. Jorge Antonio CATALÁ SANZ, «Algunas consideraciones en torno a la posición de la nobleza valenciana en el siglo XVIII», a Franch, ed., *La sociedad valenciana*, pp. 271-272

38. GARCÍA TROBAT, *El equivalente de alcabalas*, p. 54.

els assalariats d'haver de pagar un percentatge considerable de la contribució, va enfrontar els comerciants amb les autoritats d'alguns municipis.

Els municipis confeccionaven cada cert temps un llibre padró en el qual figuraven els béns i les rendes de cadascun dels veïns. El llibre padró que es formalitzava s'havia de renovar cada vint-i-dos anys, tot i que per confeccionar-lo es tardava més o menys temps segons els llocs i les circumstàncies. Cada any s'elaborava un repartiment en el qual s'especificava el nom de cada veí i la quantitat amb què havia de contribuir. Per confeccionar-lo, es nomenaven perits encarregats de fer una taxació de les hisendes, cases i altres edificis, i s'aconsellava que fossin tres pagesos i dos mestres d'obres, si era possible de pobles veïns, per garantir una imparcialitat més gran. A les ciutats de major entitat s'havia de nomenar, a més, un representant de cada gremi perquè regulés, d'acord amb les justícies, els mestres i oficials de les diferents arts i oficis, segons les seves *utilidades* i els seus jornals. Així mateix es nomenaven dos representants del cos de comerç per avaluar els guanys d'aquest ram. Del repartiment de l'equivalent, en van quedar inicialment exempts alguns membres de les classes privilegiades: la noblesa i la *hidalguia* no pagaven per cap dels seus ingressos, i el clero i les minories que controlaven el govern de les principals ciutats a les llistes inicials constaven com a exempts, tot i que, a poc a poc, la situació va anar canviant. Els eclesiàstics, que no pagaven per les seves propietats, el 1722 van ser compeltats a fer-ho per «cualquier trato, negociación o grangería que tuviesen».³⁹ També va resultar problemàtica la inclusió dels francesos que vivien a València en el pagament de l'impost de l'equivalent.

La pressió fiscal en els primers anys de la postguerra va arribar a ser tan exagerada que va caldre la intervenció militar per dur a terme el cobrament de la quota en alguns pobles. En una representació de la ciutat de València es va arribar a afirmar que «el repartimiento de la canti-

39. Pedro RUIZ TORRES, «El equivalente valenciano», a *El Catastro en España*, p. 52.

dad no puede llamarse equivalente sino exorbitante á lo de Castilla».⁴⁰ El primer *cupo* corresponent als mesos de març a desembre del 1715 es va intentar recaptar al mateix temps que el *cuartel de invierno* exigít entre setembre del 1714 i febrer del 1715, que pujava a 637.000 lliures, deu lliures per veí. Per al cobrament d'aquest quarter s'havia elaborat un veïnatge del qual van resultar 63.770 veïns. L'esforç exigít a la població valenciana era, doncs, molt intens, ja que només per aquests dos conceptes es va pretendre recaptar en setze mesos una quantitat que triplicava en excés el *cupo* anual en què es va acabar fixant l'equivalent a partir del 1718. Els conflictes que va generar la introducció d'aquesta nova contribució van forçar la monarquia a reduir les seves pretensions inicials.⁴¹ L'equivalent del 1716 es va haver de cobrar amb el concurs de les tropes. Alguns pobles van haver de demanar préstecs per poder pagar els impostos. Les contínues intervencions militars per cobrar l'impost van donar lloc a noves queixes de la ciutat de València al rei:

[...] las continuas instancias que no sólo por el Intendente General de este Reino, sino también por el Capitán General, que excede en los términos a una perpetua amenaza y los desordenados modos con que pretenden cobrar las tropas las libranzas que les da la Tesorería sobre esta ciudad y su huerta le obliga a recurrir a Su Magestad.⁴²

El 1718 va ser un any clau en la configuració de l'equivalent, perquè es va ordenar la rebaixa de l'impost. Els 800.000 pesos que s'havien fixat el 1715 —12,5 lliures per veí— es van reduir el 1716 a 666.666 —menys de 10,5 lliures per veí— i el 1718, a 518.186.⁴³ El *cupo*, que després no es va tornar a modificar durant la resta del segle, es va fixar el 1720 en 517.520 pesos. Aquesta rebaixa en els *cupos* tributaris es va apli-

40. CORREA BALLESTER, *El impuesto del equivalente*, p. 51.

41. Ricardo FRANCH BENAVENT, «Los conflictos generados por la implantación del nuevo sistema fiscal en la Valencia del siglo XVIII», a Franch, ed., *La sociedad valenciana*, p. 216.

42. CORREA BALLESTER, *El impuesto del equivalente*, p. 53.

43. ROMEU LLORACH, *El sistema fiscal valenciano*, p. 145.

car també a Aragó i a Catalunya. Passats els primers moments de postguerra, la política de moderació tributària i la congelació de l'equivalent van afavorir a la llarga els contribuents valencians, que van veure com se'ls detreia una quantitat proporcionalment inferior als seus guanys i al valor de les seves propietats, car no s'incrementava el tribut en la mateixa proporció que creixien la població, els preus i la riquesa en la favorable conjuntura del segle XVIII. A conseqüència de la invariabilitat de la quota de l'impost, aquest es va anar devaluant amb el pas del temps. A partir del 1727 i fins al 1803, l'equivalent valencià va quedar estabilitzat en una quantitat fixa que era de 517.520 pesos. En quedar estancat el *cupò*, també va tendir a perpetuar-se'n la part que corresponia pagar a cada ciutat, vila i lloc. De tota manera, durant la primera meitat del segle XVIII, les ciutats més importants van veure com variava la seva contribució a l'alça i les més petites, com minvava la quantitat que havien d'abonar per l'equivalent. A partir de mitjan segle, les quotes de cada població van quedar fixades. Què va comportar aquesta estabilitat del *cupò* per al contribuent? La població valenciana va augmentar considerablement al llarg del segle XVIII i, com a conseqüència, la pressió fiscal es va suavitzar. L'exemple de la localitat de Vinaròs exposat per Romeu és il·lustratiu: el 1718, els contribuents del poble van pagar a raó de set lliures per veí; a mitjan segle, sis, mentre que a la fi del segle XVIII tan sols en pagaven tres. Un 50% menys.⁴⁴

3. *La nova fiscalitat borbònica a Catalunya. El cadastre reial*

La nova fiscalitat que els Borbons van implantar a Catalunya va ser la conseqüència d'un seguit de tempteigs i vacil·lacions que van acabar donant per fruit el sistema impositiu més ben acabat a la Corona d'Aragó: el cadastre. Abans de la Guerra de Successió, la monarquia tan sols

44. Jordi ROMEU I LLORACH, «El nuevo régimen fiscal valenciano del absolutismo borbónico», a Artola i Bilbao, eds., *Estudios de Hacienda*, p. 474.

ingressava de Catalunya els serveis votats a les Corts i els tributs que el rei percebia com a senyor. El producte de tots dos es consumia normalment dins el país. La resta d'ingressos fiscals eren absorbits i quedaven controlats per la Generalitat o pels municipis. Durant tot el segle XVII no hi va haver Corts catalanes que acabessin en un consens entre el rei i els braços catalans. Des del 1599 fins al 1702, cap de les Corts no va poder concloure acords entre els reis de la Casa d'Àustria i els seus súbdits catalans, amb el resultat que la monarquia no va rebre cap donatiu de Catalunya. El 1702, les Corts catalanes van votar a favor de Felip V un important servei d'1.500.000 lliures. Es va acordar que es pagaria en set anualitats, però amb l'esclat de la guerra, la major part no es va satisfer.⁴⁵ Amb la victòria militar borbònica a la guerra, els impostos que percebia el rei com a senyor, igual que a València i Aragó, van ser transferits a la Hisenda Reial. La nova intendència es va instal·lar on abans havia estat situada la Batlia General i un funcionari de l'intendent va confiscar tota la documentació de l'Administració reial —Batlia General i Mestre Racional—, com també la de la Generalitat i la del Consell de Cent. Però la monarquia no es va conformar amb aquests tributs i tot seguit va pensar a imposar un nou impost anual que s'havia de repartir sobre la base d'un cadastre que fes una estimació de la riquesa real de Catalunya.⁴⁶

45. Jaume BARTROLÍ I ORPÍ, «La Cort de 1701-1702: un camí truncat», *Recerques*, 9 (1979), pp. 61-63; Ernest BELENGUER CEBRIÀ, «La Corte y el país: en torno a las últimas Cortes catalanas de la Edad Moderna», *Studia Historica. Historia Moderna*. Homenaje al Dr. D. Manuel Fernández Álvarez, VI (1988), pp. 399-400; Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1701-1705)*, Vicens Vives, Barcelona, 1993, p. 89; Eva SERRA, «Les Corts de 1701-1702: la represa a les vigílies de la Guerra de Successió», *L'Avenç*, 206 (1996), pp. 22-29; María Ángeles PÉREZ SAMPER, «Felipe V en Barcelona: un futuro sin futuro», *Cuadernos Dieciochistas*, 1 (2000), pp. 86-87.

46. Jaime CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*, III, Bosch, Barcelona, 1946; Joan MERCADER I RIBA, «L'establiment del Reial Cadastre a Catalunya i la seva fonamentació econòmica i social», a *Miscel·lània Fontserè*, Gustavo Gili, Barcelona, 1961, pp. 295-303; Joan MERCADER I RIBA, *Felip V*

Quan va acabar l'ocupació militar de Catalunya per les forces borbòniques, els dirigents de la Hisenda Reial ja havien tingut temps de sospesar els experiments fiscals duts a terme a València i Aragó. A Catalunya, ja no es va intentar la introducció prèvia del sistema fiscal castellà de les alcabales, que tan mal resultat havia donat en aquells dos regnes. La Nova Planta catalana va ser objecte d'una metòdica preparació per part dels membres del Consell de Castella i, juntament amb aquesta, també la nova planta fiscal. La nova fiscalitat borbònica a Catalunya es va caracteritzar també per la introducció d'un nou tipus de contribució directa de recaptació anual, que va rebre el nom de *catastro*, juntament amb altres drets considerats monopolis de la Corona, com ara l'estanc del tabac, la renda de la sal i el paper segellat, que eren impostos indirectes. L'import de la recaptació del paper segellat a Catalunya es va destinar a finançar la construcció de la ciutadella de Barcelona, per a la qual van resultar insuficients tots els impostos que, amb aquesta finalitat, Felip V va extreure de la ciutat.⁴⁷ El cadastre, segons el definia el seu document fundacional, era «una imposición por lo equivalente a las alcabalas, cientos, millones y demás rentas provinciales que se pagan en Castilla, a excepción de las generales de sal, tabaco, papel sellado y demás de esta especie».⁴⁸ Tanmateix, aquest impost no

i Catalunya, Edicions 62, Barcelona, 1968; Joaquim NADAL I FARRERAS, *La introducción del Catastro en Gerona: contribución al estudio del régimen fiscal de Cataluña en tiempos de Felipe V*, Cátedra de Historia General de España, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1971; Juan HERNÁNDEZ ANDREU, «Evolución histórica de la contribución directa en España desde 1700 a 1814», *Revista de Economía Política*, 61 (1972), pp. 31-90; Eduardo ESCARTÍN SÁNCHEZ, «El catastro catalán, teoría y realidad» *Pedralbes*, 1 (1981), pp. 253-266; Antoni SEGURA I MAS, «El Cadastre. La seva història (1715-1845) i la seva importància com a font documental», *Estudis d'Història Agrària*, 4 (1983), pp. 129-144; María Ángeles SERRANO FLO, «La instauración del Catastro en Lérida (1716-1758)», *Pedralbes*, 6 (1986), pp. 83-99.

47. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya*, Rafael Dalmau, Barcelona, 2005, pp. 89-93 i 285-286.

48. Jaume CARRERA PUJAL, *Historia de la economía española*, v, Bosch, Barcelona, 1947, p. 128.

va substituir ni va fer *tabula rasa* dels altres impostos que pagaven els catalans, sinó que s'hi va superposar.

Abans de concloure l'ocupació de Barcelona, la població catalana que havia anat quedant sota dominació borbònica, entre 1707 i 1713, va començar a ser sotmesa a un seguit d'exaccions econòmiques traduïdes en contribucions, donatius forçosos, espolis de cases i esglésies i embargaments de propietats a dissidents. Tal com va assenyalar Castellví, els borbònics van aconseguir, a través de pràctiques intimidatòries, que «todos los pueblos ofrecieran donativos». Des del 1711 es va exigir una contribució de dotze rals per família als habitants de tot un seguit de poblacions properes a la frontera aragonesa. Les autoritats borbòniques, sense l'autorització de la monarquia, van exigir, també per via coactiva, tributs a diverses poblacions gironines i en zones pirinenques. Unes tropes mal pagades es van proposar viure sobre el territori català. L'impagament dels tributs exigits va comportar represàlies per part de l'exèrcit borbònic, com ara la crema de poblacions senceres. L'agost del 1713, el duc de Popoli va ordenar al general Arnedáriz que a la ciutat de Manresa —que ja havia jurat fidelitat a Felip V— «tomase por rehenes todos los moradores más ricos para componer el castigo de una contribución pero por averse éstos ausentado antes de llegar las tropas di la orden de quemar unas pocas casas de ausentes». ⁴⁹ Les flames es van propagar i aquest episodi va concloure amb l'incendi i la destrucció de més de 500 cases, la meitat de les que hi havia a Manresa.

A partir de la fi del 1713, es van començar a exigir unes contribucions extraordinàries en concepte de quarter d'hivern, que es van anomenar *quinzenades* perquè s'havien de fer efectives cada quinze dies per al manteniment de l'exèrcit. ⁵⁰ L'intendent José Patiño va ordenar la recaptació

49. SANPERE, *Fin de la nación catalana*, p. 210.

50. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «La rereguarda catalana entre la darrera ofensiva aliada i el capgirament internacional (1710-1712)», *Manuscrits*, 18 (2000), pp. 78-81; Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Catalunya després de la batalla d'Almansa: els desastres de la guerra contra la població civil (1707-1711)», *Pedralbes*, 24 (2004), pp. 322-327.

d'una contribució «que se había impuesto en diciembre de 1713 y que se debía pagar de 15 en 15 días». L'import d'aquestes quinzenades s'elevava a 750.000 pesos.⁵¹ Tots els testimonis de l'època relaten que aquesta nova fiscalitat va resultar insuportable per a la població. Els primers mesos del 1714, entre gener i març, es va produir a Catalunya una revolta popular massiva contra les quinzenades, que, iniciada a la població de Sant Martí Sarroca, va fer alçar bona part dels pagesos catalans del Vallès i la Segarra contra els nous impostos borbònics i va ser sufocada amb una violència indiscriminada. Els alçaments pagesos es van propagar per la Catalunya central, el Vallès, el Bages, Osona i les Guilleries, on les tropes borbòniques van atacar i cremar diverses poblacions. La repressió contra aquesta revolta antifiscal va ser molt dura i es va saldar amb un gran nombre d'execucions, mentre localitats senceres eren incendiades i devastades.⁵² Les quinzenades es van seguir cobrant de manera intimidatòria. La magnitud adquirida per les protestes a final de gener del 1714 i la desproporcionada política de violència aplicada per les tropes borbòniques van obligar a destinar més forces militars a combatre les insurreccions pageses. Els abusos de la tropa continuarien arreu de Catalunya després de la presa de Barcelona. Per intentar frenar-los, el duc de Berwick va haver de dictar ordres molt estrictes perquè les guarnicions s'abstinguessin de prendre res a la població civil directament, sense la mediació del comandant en cap de la plaça. Tenien prohibit provocar qualsevol mena d'aldarull o desordre, i els oficials de guàrdia serien els responsables de tot allò que incomplís aquesta normativa.⁵³ Els allotjaments a Catalunya ascendien a 80.000 pesos i les contribucions per llum, llenya i farratge a 300.000, un terç del cadastre, una quantitat gens menyspreable.⁵⁴

A partir del 1715, es va decidir establir a Catalunya un impost equivalent a les rendes provincials de Castella, que adoptés la forma d'un

51. SANPERE, *Fin de la nación catalana*, pp. 301-303.

52. SANPERE, *Fin de la nación catalana*, pp. 303-313; TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya*, pp. 77-109.

53. NADAL I FARRERAS, *La introducción del Catastro en Gerona*, p. 45.

54. MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, p. 192.

impost directe. Com ja hem vist en el cas valencià, aquí també va ser indispensable la presència de l'exèrcit per assegurar-ne el cobrament. Sense la tropa, era impensable obtenir cap nou tribut de la població. La seva primera normativa es troba en el Reial decret del 9 de desembre de 1715.⁵⁵ Aquest decret justifica el dret del monarca a imposar directament nous tributs als seus súbdits. L'intendent de Catalunya, José Patiño, va dictar unes *Normas generales* que entraren en vigor el 15 d'octubre de 1716, i es va començar a recaptar a partir del 1717. Havia de ser una contribució única que gravés la propietat de la terra sense respectar privilegis estamentals. Ens trobem davant un projecte de reforma fiscal que ja s'havia plantejat a la Corona de Castella entorn del 1680 i que no s'havia reeixit a implantar. Ara, a la Corona d'Aragó, Felip V, després d'haver vençut catalans, valencians i aragonesos amb les armes, tenia les mans lliures per imposar nous impostos com el *catastro*. Tots tenien inicialment la consideració de tributs extraordinaris de caràcter militar, establerts per al pagament de les tropes. La Nova Planta va estar impregnada d'un fort caràcter militar i això es pot observar també en el seu vessant fiscal. La seva creació va ser conseqüència directa de la victòria de la monarquia borbònica sobre uns súbdits considerats rebels per haver-se alçat en armes contra ella. Els nous tributs tenien un indiscutible caràcter punitiu. La seva instauració va constituir un fort càstig al proclamat delictes de rebel·lió. I es van haver d'imposar *manu militari*.⁵⁶

55. Concepción CAMARERO BULLÓN; Pilar FACI LACASTA, «La estructura documental del Catastro de Patiño según las Reglas Anexas al Real Decreto de 9 de Diciembre de 1715», *CT: Catastro*, 56 (2006), pp. 89-116.

56. MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, pp. 191-192; NADAL I FARRERAS, *La introducció del Catastro en Gerona*, pp. 43-48; Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, «Represión y disidencia en la Cataluña borbónica (1714-1725)», a A. Mestre i E. Giménez, eds., *Disidencias y exilios en la España moderna*, Caja de Ahorros del Mediterráneo - Universidad de Alicante - Asociación Española de Historia Moderna, Alacant, 1997, pp. 548-549; FRANCH BENAVENT, «La nueva fiscalidad implantada», p. 529.

Quan es va introduir, el 1716, es va intentar que el nou impost fos proporcional a la riquesa, però mai no va arribar a ser-ho. Amb aquest efecte es va dur a terme una gran enquesta sobre la propietat del sòl rural i urbà i altres rendes. L'impost del cadastre se subdividia, com l'equivalent a València, en tres grans variants: l'impost *real*, del qual en teoria ningú no quedava exempt, que gravava les propietats rústiques i urbanes, les rendes procedents de censos i préstecs hipotecaris i els delmes percebuts per particulars en un 10%, sense distinció d'estaments; l'impost *personal*, pagat només pels membres de l'estat pla, calculat sobre els beneficis i ingressos del treball, que els gravava en un 8,5%, i l'impost *ganancial*, que gravava en un 10% els beneficis del comerç i de la manufactura. De l'impost personal, en restaven exempts els nobles, els eclesiàstics, les vídues, els estudiants, els menors de quinze anys i els majors de seixanta. A cada categoria laboral se li van assignar uns dies anuals de feina, sobre els quals es va aplicar la detracció. Als jornalers del camp, se'ls van assignar cent dies de feina, mentre que als qui treballaven a la manufactura, 180.⁵⁷ A la ciutat de Barcelona, els gremis es van dividir en tres classes o categories diferents⁵⁸ i es va distingir, a més, una relació d'individus anomenats *vagos* ordenada per barris, i dues més d'individus que vivien fora de les muralles. El cadastre gravava de manera decreixent les tres classes de gremis i els habitants d'extramurs.

En el primer concepte —l'impost *real*—, s'inclouïa «el producto de los campos, viñas, huertas, prados, olivares, bosques, molinos de harina y de papel, ingenios, casas, censos, arrendamientos, ganados, puentes, escribanías, pozos de nieve, diezmos y demás derechos, fábricas de aguardiente y colmenas». Les terres es van dividir en trenta-dues classes diferents i a cada qualitat se li va assignar un preu de cotització cadastral diferent. Segons la qualitat de la terra, hi havia un ventall de coeficients: Barcelona i el Vallès pagaven de 34 a 37 rals per unitat de super-

57. MERCADER I RIBA, «L'establiment del Reial Cadastre a Catalunya», pp. 299-300; MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, pp. 170-171.

58. Pere MOLAS RIBALTA, *Los gremios barceloneses en el siglo XVIII*, Confederación Española de Cajas de Ahorro, Madrid, 1970, pp. 250-253.

fície; Girona, Besalú, Camprodon i Ribes pagaven de 20 a 30 rals; Moià, Manresa, el Lluçanès, Berga i Puigcerdà, de 10 a 20 rals, i Balaguer, Lleida, Tarragona i Vilafranca no pagaven més de 2,5 a 5 rals. En el segon concepte s'inclouïen els guanys dels «artesanos, menestrales y jornaleros mayores de catorce años». En el tercer, els dels «comerciantes, cambistas, fabricantes, abogados, médicos, boticarios, cirujanos...». El cadastre reial gravava també els béns immobles i tots aquells ingressos procedents de rendes no relacionades amb l'activitat professional del contribuent. Ningú que fos propietari o percebés rendes podia quedar exempt de contribuir i, en aquest sentit, l'impost va tenir un caràcter universal.⁵⁹ Només el clero i les institucions religioses van constituir una excepció parcial a aquesta universalitat, atès que les seves propietats adquirides amb anterioritat a la implantació dels tributs en quedaven exemptes. El problema es va plantejar amb les propietats adquirides després del 1716. Es va optar per fer separatament els repartiments cadastrals de terres que pertanyien als eclesiàstics i a les institucions religioses, i per concedir-los exempcions parcials, que en el cas del Pla de Barcelona fluctuaven entre un 33 i un 75%. Aquest tractament fiscal favorable va propiciar un moviment de transferència de propietats als membres religiosos de les famílies per evadir l'impost.

Inicialment es va intentar cobrar sobre les declaracions de riquesa que es van recollir, però el resultat per a la Hisenda no podria haver estat pitjor. No es va arribar de cap manera a la quantitat estipulada. Es va considerar que la millor solució per assegurar uns ingressos regulars era establir un *cupo* a tot el Principat, que després es repartiria entre tots els municipis i que va ser el sistema que va perdurar all llarg d'aquell segle i part del següent. Tal com va afirmar Fernández de Pinedo, «el catastro solo servía para repartir unos cupos que la Corona establecía y por tanto el fraude o las exenciones de unos repercutían en la carga de

59. SEGURA I MAS, «El Catastro de Patiño en Cataluña (1715-1845)», a *El Catastro en España*, pp. 35-37.

los demás pero no en el monto de la recaudación».⁶⁰ Josep M. Delgado, insistint en aquesta idea, deia que «el Catastro no puede considerarse una contribución directa [...] sino [...] un servicio anual fijado de antemano por el Estado».⁶¹ La quantitat que s'havia de recaptar era fixada prèviament per les autoritats de Madrid. La intendència la repartia a cada població i les comissions de notables locals eren les que hi duien a terme la distribució de les càrregues, d'acord amb una estimació de la riquesa o dels ingressos. Les quantitats inicials, igual que a València i Aragó, també es van rebaixar. El 1716, la quota exigida era molt alta, d'1.500.000 pesos, xifra que es va rebaixar en 300.000 pesos el 1717 —tot i que només se'n recaptaren 710.000— i que, davant les queixes, va quedar en 900.000 el 1718 —un 40% inferior a la suma inicial—, quantitat pràcticament invariable fins al darrer quart de segle, ja que l'impost es va mantenir estable. Sigui com sigui, els 900.000 pesos del cadastre català, complementats amb 100.000 més en concepte de «paja y utensilios militares» a partir del 1724, superaven de molt els 517.500 de l'equivalent valencià i els 500.000 de la contribució reial aragonesa. La implantació del cadastre a Catalunya no fou gaire fàcil, malgrat que l'ocasió permetia d'efectuar l'assaig *manu militari*.

El cadastre va romandre sense elaborar de forma definitiva els primers anys de vigència, davant el desordre monetari, el revisionisme bel·licista de Felip V i les dificultats econòmiques d'aquells anys. Zavalala y Auñón, que va passar de ser pagador de l'exèrcit a esdevenir tresorer del cadastre de Catalunya el 1723, va reconèixer que en els primers anys de vigència del tribut hi va haver una gran confusió i un desordre exagerat en les exaccions cadastrals.⁶² Els successors de Patiño a la inten-

60. Emiliano FERNÁNDEZ DE PINEDO, «Los ingresos de la Hacienda real en Cataluña (1717-1779)», a Artola i Bilbao, eds., *Estudios de Hacienda*, p. 196.

61. Josep Maria DELGADO RIBAS, «Presión fiscal y asignación de recursos en la monarquía borbónica», *Manuscrits*, 4-5 (1986), p. 31.

62. Miguel de ZAVALA Y AUÑÓN, *Representación al Rey N. Señor Felipe V... dirigida al más seguro aumento del Real Erario y conseguir la felicidad, mayor alivio, riqueza y abundancia de su Monarquía. Que distribuidos los tributos proporcionalmente sea me-*

dència van haver de dictar normes complementàries per a l'execució del cadastre. Un d'aquests successors, José Pedrajas, va fer retirar el 1720 les execucions militars contra els morosos i va transmetre el perdó atorgat pel rei de tot el que devien en concepte de cadastre fins al 1719. Una comissió de representants va negociar inútilment amb l'intendent Sartine la quantitat que s'havia de pagar el 1723. L'intendent interí, José de Contamina, va assenyalar com a motiu del desori inicial la precipitació de les diligències fetes a causa de la urgència dels repartiments. Aquell any, els síndics catalans van enviar una representació al rei per mostrar-li com d'injustes els semblaven les exaccions del cadastre.

Tanmateix, tal com han assenyalat diversos historiadors, el cadastre català no es pot considerar un impost proporcional a la riquesa, atès que existia un *cupò* assignat per l'Administració central a cada una de les poblacions.⁶³ La contradicció entre un impost que pretenia ser proporcional a la riquesa dels contribuents i la fixació *a priori* d'un *cupò* que s'havia de recaptar mitjançant el mateix impost ja va tenir els seus crítics a l'època. Quan entre 1721 i 1722 el Consell de Castella es va plantejar la possibilitat de reformar el cadastre, un filipista català, Francesc Ametller, va emetre un dictamen en el qual criticava el sistema de recaptació de l'impost, basat en un *cupò* inamovible que feia recaure els impagats d'alguns pobles sobre els contribuents dels altres, i va proposar que es passés a cobrar un percentatge igual sobre la riquesa de tots els súbdits, mesurada segons el cadastre. Però el secretari d'Hisenda d'aleshores, el marquès de Campoflorido, s'hi va oposar i va preferir mantenir el sistema de *cupò* davant la necessitat de garantir la suficièn-

nos la paga de sus vasallos resultando mucho mas crecido el fondo de la Real Hacienda, 1732, p. 37.

63. MERCADER I RIBA, «L'establiment del Reial Cadastre a Catalunya», pp. 295-303; NADAL I FARRERAS, *La Introducció del Catastro en Gerona*; Joaquim NADAL I FARRERAS, «Una font important per a la història econòmica de Catalunya: el reial cadastre (1715-1845)», a *Homenaje al Dr. D. Juan Reglá Campistol*, Universitat de València, València, II, 1975, pp. 209-222; ESCARTÍN SÁNCHEZ, «El catastro catalán, teoría y realidad», pp. 253-266.

cia del tribut per als fins assignats, que eren, per damunt de tot, el manteniment de les tropes en el territori.

Quan es va instaurar el cadastre a Catalunya, el criteri que en va impulsar la creació va ser el d'augmentar els recursos disponibles a qualsevol preu, sense pensar en una ordenació fiscal racionalitzada i justa. Això no obstant, i com en altres indrets, la congelació del cadastre a la llarga va ser beneficiosa per al contribuent. Pierre Vilar va concloure que «podem situar entre 1720 i 1726 el moment en què s'esborren a Catalunya les repercussions econòmiques de la guerra i de la desfeta». ⁶⁴ L'augment posterior de la població catalana, la pujada dels preus i el creixement de la riquesa van alleugerir el pes impositiu real del cadastre català. Aquest argument ja el van esgrimir durant la primera meitat del segle XVIII pensadors mercantilistes com Jerónimo de Uztáriz i, a mitjan segle, els defensors de la postura d'Ensenada de traslladar el cadastre a la Corona de Castella. Els impostos indirectes van ser els que creixeren amb més puixança al llarg del segle XVIII a Catalunya, al pas de l'alça de la població, dels preus, del moviment comercial i de l'expansió de la producció catalana, i van accentuar la fiscalitat que gravava el consum. ⁶⁵ La *bolla* que gravava la venda de teixits, tant estrangers com del país —els primers amb un 10% i els segons amb un 15%—, va persistir a Catalunya. La fossilització del cadastre al llarg del segle XVIII —mentre augmentaven població, inflació i riquesa— va fer que el seu pes relatiu anés minvant a llarg termini i que els ingressos fiscals de la Hisenda Reial a Catalunya procedissin cada vegada més d'altres impostos, com els indirectes. No cal atribuir-ne l'increment a un augment de la taxa d'exacció fiscal, sinó que va ser un reflex de la pujada en nombre de consumidors, de l'augment de la seva propensió a gastar i de la vitalitat econòmica catalana al Set-cents.

64. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, II, *El medi històric*, Edicions 62, Barcelona, 1964, p. 451.

65. FERNÁNDEZ DE PINEDO, «Los ingresos de la Hacienda real», p. 200; Emilia-no FERNÁNDEZ DE PINEDO, «Els ingressos de la Hisenda Reial a Catalunya (1717-1779)», *Recerques*, 17 (1985), p. 125.

El cadastre va arribar a representar tan sols el 50% dels ingressos extrets per la monarquia a Catalunya al segle XVIII. La pressió fiscal a Catalunya va tendir a alleugerir-se en proporció amb l'estancament del cadastre. Des del 1735 i fins a la reforma de Mon del 1845, el cadastre no va ser objecte de variacions importants, ni en la pràctica del repartiment ni en les normes que regulaven el volum impositiu que calia recaptar, que es va mantenir invariable. Va estar en vigència sense canvis durant més de cent llargs anys.⁶⁶ La realitat econòmica de Catalunya va canviar força durant aquest temps: creixement de la població, expansió dels cultius, augment de les activitats protoindustrials relacionades amb la llana i el cotó, conquesta de nous mercats tant a la Península com a Amèrica... El cadastre no va ser capaç d'acompanyar aquest creixement i la pressió fiscal *per capita* es va reduir molt, més si considerem que els preus a Catalunya es van multiplicar per tres durant el segle XVIII. Algunes dades locals, però, matisen la idea que la pressió fiscal es reduís al Set-cents. En els corregiments de Talarn, Lleida i Cervera, els repartiments augmentaren un 70% entre 1731 i 1783, i a la comarca del Bages, un 34% entre 1721 i 1817. Cervera inicialment havia quedat exempta del cadastre i de les càrregues militars «pues siendo tan relevantes los méritos de la Ciudad parecía que la debía igualar en premios». Però encara que aquests increments fossin així, els augments no compensaven l'increment demogràfic, l'augment de la producció i la pujada dels preus, per la qual cosa es pot concloure que el cadastre com a tal es va esclerotitzar.⁶⁷ Si bé en el moment de la seva implantació el cadastre va comportar problemes, cap a la fi de segle no en va donar cap ni un.

Ja Vicens Vives havia considerat el cadastre com la novetat més important de la història tributària espanyola del segle XVIII. Segons Joan Mercader, el cadastre va constituir el tipus més perfecte del nou sistema

66. MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, p. 69.

67. Llorenç FERRER I ALÓS, «¿Modernización fiscal? La implantación del Catastro en Cataluña», *CT: Catastro*, 46 (2002), pp. 27-35.

fiscal imposat a la Corona d'Aragó per Felip V.⁶⁸ L'impost del cadastre va ser considerat *a posteriori* com el més modern, avançat i progressista de tots els que va introduir la monarquia espanyola durant el segle XVIII i, en conseqüència, va ser adoptat com a model per a ulteriors reformes fiscals, com la que va projectar Ensenada per a Castella a mitjan segle, durant el regnat de Ferran VI.⁶⁹ És simptomàtic que en una de les juntes que va estudiar l'establiment de la nova *contribució única* a Castella hi hagués dos magistrats catalans amb experiència sobre el cadastre. Un d'ells, Josep Francesc d'Alòs, havia estat assessor de la intendència des del 1716 i s'havia ocupat de la implantació del nou sistema fiscal a Catalunya. El segon, Josep Ventura Güell, havia estat subdelegat de la intendència a Lleida i, com a oïdor de l'Audiència, havia neutralitzat el descontentament dels eclesiàstics davant el pagament del cadastre.⁷⁰ Ensenada, bon coneixedor del cadastre a Catalunya, va ser qui va ordenar l'inici de les recerques encaminades a implantar a Castella l'*única contribució*. El sistema fiscal projectat per Ensenada, que va donar origen al Cadastre, consistia en aquest cas a trasplantar a Castella el sistema fiscal aplicat als antics regnes de la Corona d'Aragó després del conflicte successori. Un projecte invers al que s'havia iniciat al començament de la centúria. Però aquest projecte va acabar en un fracàs davant la dura oposició suscitada pels estaments privilegiats de Castella.

68. MERCADER I RIBA, «L'establiment del Reial Cadastre a Catalunya», pp. 295-303.

69. ANTONIO MATILLA TASCÓN, *La única contribución y el Catastro de Ensenada*, Ministerio de Hacienda, Madrid, 1947; T. Moreno, C. Cubero i C. Camarero, coords., *El Catastro de Ensenada: Magna averiguación fiscal para alivio de los vasallos y mejor conocimiento del reino*, Dirección General del Catastro, Madrid, 2008.

70. Pere MOLAS I RIBALTA, «La Administración de Hacienda en Catalunya en la Edad Moderna», a C. Cremades Griñán, ed., *Actas del I Simposium Internacional: Estado y fiscalidad en el Antiguo Régimen*, Universidad de Murcia, Murcia, 1989, p. 64; Pere MOLAS I RIBALTA, «Catalans a l'Administració central al segle XVIII», *Pedralbes*, 2 (1988), p. 186; Pere MOLAS I RIBALTA, «"Aragón" en el Consejo de Castilla», *Cuadernos Dieciochistas*, 2 (2001), p. 20.

4. *Les noves estructures fiscals aragoneses. La contribució única*

La victòria borbònica a la guerra va implicar una àmplia remodelació al regne d'Aragó, no només politicoinstitucional, sinó també fiscal. La monarquia va intentar augmentar-hi els ingressos de la Corona alhora que duia a terme una racionalització administrativa. El Real Erario va assumir les rendes de l'extinta Diputació, les pròpies del Patrimoni Reial i diversos impostos que la ciutat de Saragossa pagava al rei. Totes aquestes rendes van quedar subsumides en les rendes generals, de les quals la *real contribució* va formar part.⁷¹ La reial contribució va englobar diverses rendes per donar lloc a un nou impost sobre la riquesa o la renda. L'agost del 1707, un superintendent general d'Hisenda, Tomás Moreno Pacheco de Zúñiga, va arribar a Saragossa i va començar a introduir els impostos castellans —alcabala, *cientos* i *millones*— i les regalies monopolístiques de la Corona —l'estanc de les salines i l'impost de paper segellat— a Aragó, va transferir les recaptacions de les generalitats que controlava l'extinta Diputació a la nova superintendència i es va fer càrrec de l'administració de les duanes i de la renda del tabac.

De totes les innovacions, la més important va ser la introducció de l'impost de l'alcabala. Igual que a Castella, el tribut, que carregava un 14% sobre totes les operacions de compravenda i permuta, es va repartir per localitats. El 1708 ja va experimentar una primera reducció. Però entre 1707 i 1710, cap dels impostos nous no va resultar rendible per a la Hisenda Reial. Com a València, la introducció de l'alcabala a Aragó va travessar una etapa d'improvisació, caracteritzada per la seva escassa planificació, farcida de dificultats tècniques que en van obstaculitzar el cobrament. El 1709, la recaptació va quedar en suspens. A partir del 1711, la Nova Planta aragonesa va experimentar un conjunt de modifi-

71. Guillermo PÉREZ SARRIÓN, «Los efectos de la real contribución de Aragón en el siglo XVIII. Una aproximación», a J. A. Ferrer, dir., E. Sarasa i E. Serrano, coords., *El Conde de Aranda y su tiempo*, Institución Fernando el Católico, Saragossa, 2000, I, pp. 257-258.

cacions com a conseqüència de la breu ocupació austriacista del 1710, després de la qual no hi va haver un retorn a l'*statu quo* del 1707. A partir de llavors, Melchor de Macanaz va reordenar els ingressos i les despeses del regne aragonès i va establir les bases del nou sistema fiscal.

Durant el conflicte, la pressió fiscal del règim borbònic a l'Aragó, igual que a la resta de territoris de la Corona, havia estat molt greujosa.⁷² Com a València i a Catalunya, també hi va haver impostos amb una exclusiva finalitat militar. La presència permanent al regne de tropes en trànsit cap al front català va causar trastorns als municipis que havien de proveir-les obligatòriament. A partir del 1712, el nou superintendent general del regne, Baltasar Patiño, va establir un repartiment de despeses de guerra de 838.000 pesos. Per tal de distribuir-los, es va confeccionar un veïnatge que constituïria la base del que seria el suport de l'*única contribució*. Aquest model contributiu va continuar el 1713. A partir del 1714 i entre aquell any i el 1717, van sorgir multitud de protestes contra el que es considerava una fiscalitat excessiva. Les resistències van ser nombroses: van obligar a revisar veïnatsges, a elaborar-ne d'altres i a fixar nous cadastres. El principal moviment d'oposició va ser la reunió que van celebrar els síndics de vint-i-set llocs del partit de Barbastre, a la ciutat de Barbastre el maig del 1714, que va ser neutralitzada amb un desplaçament de tropes i l'inici d'una investigació sobre els participants.⁷³

Un cop acabades les hostilitats, entre 1714 i 1718, es va trobar com a millor solució que, en comptes d'introduir els impostos existents a Cas-

72. Guillermo PÉREZ SARRIÓN, «El nacimiento de la contribución directa en España. La política de la puesta en marcha de la real contribución de Aragón», a E. Serrano, ed., *Felipe V y su tiempo. Congreso Internacional*, Institución Fernando el Católico, Saragossa, 2004, II, p. 408.

73. Juan Ramón BOSCH FERRER; Juan José NIETO CALLEN, «La introducción de la nueva fiscalidad borbónica en Aragón: su aplicación e impacto en el corregimiento de Barbastro 1711-1725», a J. I. Fortea Pérez i C. M.ª Cremades, eds., *Política y Hacienda en el Antiguo Régimen*, II Reunión Científica de la Asociación Española de Historia Moderna, Universidad de Murcia, Murcia, 1993, pp. 168-169.

tella, s'implantés, com a València i a Catalunya, un nou impost que gravés la riquesa dels contribuents anomenat *única contribución*. Aquesta contribució es va establir per Reial decret del 25 de gener de 1716. Va ser una regularització a nivell civil de les taxes militars extraordinàries. Va ser taxada en 800.000 pesos, quantitat idèntica a la de València. Es va introduir més tard que l'equivalent valencià i el cadastre català. Es va plantejar també com una càrrega impositiva proporcional a la riquesa: com un tribut sobre la renda de la terra, sobre els guanys obtinguts per la indústria i el comerç i sobre els jornals i salaris, i tot plegat no deixava de ser també un impost avançat per al seu temps. Un impost que s'aproximava als plantejaments fisiocràtics, que consideraven més beneficiosos per a l'economia d'un país els impostos directes que els indirectes.⁷⁴ Igual que a València i Catalunya, va ser un impost de *cupò* i no de quota. A partir del 1716 es van iniciar les tasques d'empadronament i es van elaborar quaderns o *repartimientos* de contribució. Una quantitat fixada prèviament es repartia primer entre els pobles segons el nombre de contribuents i, després, dins cada població, en funció de la seva riquesa. El sistema va adquirir la seva forma més estable a partir del 1722, any a partir del qual hi ha dades concretes.

Aquesta única contribució es va repartir entre els tretze partits en què es va dividir Aragó. Posteriorment, la quantitat era distribuïda entre les poblacions, on es feia el repartiment per veïns, tot tenint en compte la riquesa de cadascun. Les autoritats municipals es van responsabilitzar del cobrament d'aquest tribut, que va adquirir caràcter de mancomunat, per al qual es van elaborar uns empadronaments locals que es van anar actualitzant amb el pas del temps. La quantitat inicial es va considerar massa elevada. Significava una quota mitjana per veí fiscal de 180 rals de billó anuals i el novembre del 1717 es va reduir a 500.000 pesos. Aquesta xifra va romandre estabilitzada durant la resta del segle, amb la qual cosa a llarg termini tampoc no va resultar lesiva

74. Carlos FORCADELL, «El sistema fiscal aragonés: de la única contribución a los desajustes y agravios tributarios tras la guerra de la Independencia», a Artola i Bilbao, eds., *Estudios de Hacienda*, p. 232.

per als contribuents. Tots els estaments van quedar sotmesos a aquest tribut, llevat de l'eclesiàstic fins al Concordat del 1737. A aquest impost s'hi va afegir a partir del 1718 *el utensilio y la paja* com a impost destinat al manteniment de les tropes, i l'estanc d'aiguardent i licors, amb la qual cosa la quantitat es va elevar a 575.790 pesos.⁷⁵ A més, a partir del 1719 es van cobrar unes *rentas añadidas* que van representar un recàrrec d'un 2% per despeses d'administració, trasllat i pagament de l'impost per part de les poblacions a Saragossa, capital del regne i seu de la intendència. Aproximadament un 80% del cobrament corresponia a l'equivalent de les alcabales castellanès i el 20% restant era un impost militar. El tribut es prorratejava per partits i pobles. Era un impost que ingressava a la bossa del rei, però era cobrat pels ajuntaments. Segons Pérez Sarrión, fins als anys 1750 hi va haver molts problemes entre els consells i la intendència per a la recaptació de la reial contribució.⁷⁶ Igual que a València, també es van apreciar desigualtats importants a nivell territorial entre els partits aragonesos a l'hora del repartiment de la contribució. Els partits més gravats eren els de Benavarri, Barbastre i Saragossa, mentre que la pressió fiscal era molt baixa a Las Cinco Villas i Borja. En general, era alta a l'actual província d'Osca i reduïda a la zona muntanyosa del Sistema Ibèric i a Terol.

5. *La reforma fiscal a Mallorca i Eivissa*

Les illes de Mallorca i Eivissa van ser els darrers territoris conquerits per les forces borbòniques i aquells on es va introduir en darrer lloc la nova fiscalitat. Els habitants de les illes també van haver de patir els excessos d'unes tropes d'ocupació allotjades a les cases particulars. Després de la capitulació, es van elevar memorials de protesta sobre el comportament

75. ANTONIO PEIRÓ ARROYO, «La Única Contribución», a *El Catastro en España*, p. 81.

76. PÉREZ SARRIÓN, «Los efectos de la Real Contribución», pp. 260-261 i 263-268.

i les exigències d'oficials i soldats envers la població civil. En un es posava de manifest que

[...] ha llegado a tal licencia la que los oficiales se han tomado que en cierta casa dio el oficial alojado de bofetones a la muger delante de su marido y el consuelo fue dezir que hemos de hazer paciencia [...] sucede que para encender un velón piden quatro o seys libras de azeyte cada noche, no contentándose con carnero, sino que quieren perdices y pollos y en los pobres labradores sucede el mayor temor y desorden, pues por no dexar sus mugeres e hijos expuestos al arbitrio del oficial y soldado, dexan de trabajar las tierras y quedan incultas y particularmente sucede en aquellas tierras y lugares vezinos a Alcudia, pues los oficiales se han hecho dueños absolutos de aquel entorno.⁷⁷

Un reial decret de Felip V, del 6 d'octubre de 1717, va establir un *cupò* de 32.000 pesos per a les illes, que va rebre el nom de *talla*, similar als que s'havien implantat a València, Catalunya i Aragó. Entre d'altres, l'objectiu d'aquesta recaptació seria el manteniment de les tropes estacionades a les illes. En línies generals, es tractava de repartir una nova contribució entre

[...] todas las haciendas de los naturales, incluyendo a los comerciantes y mercaderes particulares que no tienen todos sus caudales en bienes raices: que se haga este repartimiento por arreglamiento de su catastro universal por haberse de incluir en el los bienes patrimoniales de eclesiásticos y exentos que éstos poseen como legos y particulares».⁷⁸

Una de les qüestions conflictives a partir de llavors va ser la negativa de l'estament eclesiàstic —igual que als territoris peninsulars— a contribuir a la talla, atrinxerat en la seva immunitat i enfrontat al desig de les autoritats de les illes de fer-lo contribuir. Una altra van ser les dificultats que es van trobar per ajuntar les quantitats exigides davant

77. SANPERE, *Fin de la nación catalana*, p. 616.

78. FRANCESC RIERA VAYREDA, «La Talla General», a *El Catastro en España*, p. 62.

l'aversió dels contribuents en anys de sequera i males collites que van abundar durant la postguerra.

El 1715, la Hisenda Reial es va apoderar de la gestió dels impostos sobre la sal i el tabac. Les salines de Mallorca i Eivissa van passar a ser administrades, a partir de la Reial ordre del 3 de desembre de 1715, per la Hisenda Reial, i se'n va designar administrador general José Elizalde. A Eivissa, les salines, fins aleshores principal font d'ingressos de la universitat, també van quedar a les seves mans. El 1718 es va introduir l'impost sobre el paper segellat.

Per Reial decret del 29 de març de 1718, Felip V va ordenar que, per tal d'uniformitzar les duanes marítimes a tots els ports de la monarquia, la Hisenda Reial percebria el 15% sobre totes les mercaderies que entressin o sortissin de les illes per via marítima, i extingia el dret que percebia la universitat mallorquina del 7% sobre tot allò que s'introduís a l'illa i el 5% sobre allò que se n'extragués. Les duanes marítimes van quedar sota el control de l'intendent i gravaren amb un 15% tots els productes que, exportats o importats per via marítima, entraven o sortien de les illes. Aquest sistema es va considerar greujós per a unes illes que depenien ineludiblement d'importar articles de primera necessitat, com ara cereals, per un valor superior al dels que podien exportar. El 1719, després de diversos memorials de l'Ajuntament de Palma, ja es va concedir una rebaixa del 5% en els gravàmens duaners sobre el productes extrets per ser intercanviats per blat, alhora que el blat importat va quedar franc de drets. Aquesta rebaixa del 5% va ser sol·licitada i automàticament concedida en anys successius de mala collita de cereals, com els anys 1721, 1722 o 1724.

El 1719, l'Ajuntament de Palma havia adreçat una súplica a Felip V en la qual li exposava que, a causa de la pèssima collita d'aquell any, molts jornalers de la part forana, impossibilitats de trobar feina, acudien a la capital a demanar almoïna, que era indispensable finançar la importació de 300.000 fanèques de blat i que, per tots aquests motius, «no ha podido concluirse la cobranza de la talla antecedente». El setembre del 1720, l'Ajuntament de Palma va adreçar una nova súplica a Felip V perquè suspengués l'exacció de la talla, a causa de les despeses

ocasionades per la prevenció de la pesta de Marsella, l'allotjament de les tropes, el pagament dels deutes i el creixement de la pobresa entre els habitants de l'illa. S'adduïa com a motiu la incapacitat contributiva de bona part dels illencs. La sollicitud no va ser acceptada.

Tanmateix, Mallorca va començar a resistir a la contribució, tot retardant *de facto* el pagament de les talles a la Hisenda Reial. El març del 1721 es va rebre una ordre del rei en la qual manava començar a recaptar la talla d'aquell any, quan encara no s'havia cobrat la de l'any anterior. L'intendent va acuitar els regidors perquè regularitzessin les contribucions amb Hisenda en uns anys especialment difícils per a l'economia mallorquina a causa d'un seguit de males collites de blat consecutives. Va passar tot el 1721 i encara no havia acabat la recollecció de la talla del 1720. Hi van contribuir 250 eclesiàstics, 2.000 seglars de la ciutat i només 1.400 de la part forana, però aquests cabals no van aconseguir reunir la suma preceptuada. Les exaccions de les talles a Mallorca es van anar complint de manera incompleta, amb retards i resistència de la població, la qual cosa obligava la cort a constants reclamacions i recordatoris de les obligacions fiscals que tenien els habitants de les illes envers la monarquia. El compliment de la talla no es va fer amb puntualitat a Mallorca, i molt menys a Eivissa, on el nou ajuntament borbònic no es va constituir fins al 1724 i la informació indispensable per poder dur a terme la recaptació de la talla també es va començar a recollir de manera molt tardana.